

Gölgede Kalan Yıkım: İsrail'in Devlet Destekli Terörü ve Soykırım Trajedisi Tarihi

Yılmaz Arı

[0000-0003-4529-7162 | yilmaz.ari@ogu.edu.tr](mailto:yilmaz.ari@ogu.edu.tr)

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

ROR ID: [01dzjez04](https://orcid.org/01dzjez04)

Öz

Filistin üzerindeki İsrail varlığı, tarihsel bağlamda birçok akademik çalışmada kolonyal ve işgalci bir devlet olarak nitelendirilmektedir. Siyonist hareket, yerli Filistin halkını zorla göç ettirerek, tartışmalı bir toprak parçası üzerinde İsrail devleti kurulmasını sağlamıştır. Coğrafi anlamda belirli bir "İsrail" bölgesi bulunmamakla birlikte, bu isim altında ulus-devlet niteliğinde bir yapı oluşturulmuştur. Bu sürecin önemli taşlarından biri, 1917'de İngiltere tarafından imzalanan Balfour Deklarasyonu'dur; bu deklarasyon, Yahudilere uluslararası düzeyde bir vatan sağlama projesini temsil etmektedir. İsrail-Filistin sorunu, askeri çatışmalar ve toprak taleplerinin ötesinde, derin sosyal, kültürel ve psikolojik dinamiklere sahip bir meseledir. Bu çatışma, iki halk arasında yerleşik olan kimlik, kültür ve tarih anlayışlarının bir yansımasıdır. Sosyolojik perspektiften bakıldığında, bu sorun tarihsel travmalar, kolektif bellek, kimlik inşası ve güç dinamikleri çerçevesinde derin analizlerle incelenmeyi gerektiren bir konudur. İsrail, 1948'deki kuruluşu ile birlikte ulusal kimliğini pekiştirme, güvenlik kaygıları ve tarihsel Yahudi travmalarının üstesinden gelme çabası içindedir. Filistin topraklarının işgali, güvenliğin sağlanması için bir araç olarak görülmekte ve bu durum İsrail toplumunda geniş bir destek bulmaktadır. Ancak, bu yaklaşım, Filistinlilerin kendi kimliklerini ve ulusal haklarını savunma kavramları üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Filistinliler, tarihi ve kültürel bağlarının olduğu topraklarda bağımsız bir devlet kurma hakkını savunarak ulusal kimliklerini pekiştirmeye çalışmaktadır. Toprak talepleri, sadece fiziki bir mücadele değil, aynı zamanda kimlikler üzerinde bir savaş hâlini almıştır. Filistin halkı işgal altındaki topraklarda varlıklarını sürdürme çabası içindeyken, İsrail bu işgali ulusal güvenliğini koruma çabası olarak görmek ve geniş bir toplumsal destek bulmaktadır. Her ikisi de kendi meşruiyet iddiasını savunmakta ve bu durum anlayış ve uzlaşmanın önünde engel oluşturmaktadır. Güven eksikliği, bu çatışmanın çözüm sürecinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Her iki taraf da birbirlerine karşı derin bir güvensizlik beslemekte, bu da barış sürecini karmaşık hale getirmektedir. Güvensizliğin ardında yatan tarihsel travmalar ve şüpheler, barış için gereken diyalog ve iş birliğini zorlaştırmaktadır. Uluslararası toplumun rolü, bu karmaşık sorunun çözümünde kritik öneme sahiptir. Ancak, uluslararası aktörlerin güç dinamikleri ve tarafların uluslararası destek arayışları durumu daha karmaşık hale getirmiştir. Bölgesel aktörlerin de bu durumu etkilemesi gerçektir; bazı Arap ülkeleri, Filistin davasını ulusal çıkarları doğrultusunda kullanarak durumu karmaşıklaştırmıştır. İsrail-Filistin sorununun çözümü, sadece siyasi değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik dinamiklerin de çözülmesi beklediği bir sorundur. Tarafların birbirlerini anlaması, tarihsel travmalarını tanınması ve kolektif kimlik anlayışlarını gözden geçirmesi, kalıcı bir barış için atılması gereken adımlardır. Uluslararası toplumun aktif ve yapıcı rol üstlenmesi ve bölgesel aktörlerin de katkıda bulunması, toprak üzerindeki değil, kalplerde ve zihinlerde bir uzlaşma sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın amacı, İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi ve 2006 yılından bu yana Gazze'yi abluka almasını incelemektir. Özellikle 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan ve insanlık suçları dalgası olarak adlandırılan dönemin arka planı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İsrail'in, Filistinli direnişçi gruplar tarafından gerçekleştirilen saldırılar sonucunda 1.400'den fazla sivilin hayatını kaybettiği iddiaları, geniş kapsamlı bir devlet terörü uygulaması için gerekçe olarak sunulmuştur. Saldırıları sırasında sivil altyapı, sağlık merkezleri, ibadet yerleri, okullar, mülteci kampları ve ambulans konvoyları hedef alınmıştır. 28 Mayıs 2024 itibarıyla, saldırılar sonucunda toplamda 40.000'e yakın bir can

kayıbı yaşanmış ve bu ölümler arasında kadınlar ile çocukların oranı oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Bu çalışma, din sosyolojisi, dinler tarihi ve ilgili disiplinlerin bir araya gelerek sunduğu çok boyutlu perspektiflerden yararlanarak, İsrail'in işgalci politikalarının ve bölgedeki tarihsel dinamiklerin derinlemesine incelenmesini amaçlamaktadır. Bu disiplinler arası yaklaşım, dinlerin toplumsal etkilerini ve tarihsel süreçlerini anlamak için kapsamlı bir literatür taraması ve medya analizi ile desteklenerek, konunun sosyal ve kültürel bağlarını daha net bir şekilde ortaya koymayı hedefler. Sonuçlar, 7 Ekim 2023'te başlayan insanlık suçu dalgasının arka planını ve İsrail'in Filistinli direnişçilerin saldırılarına karşı verdiği orantısız tepkilerin sivil kayıplar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Özellikle bu dönemde kaybedilenlerin sayısının 40.000'e yaklaşması ve bu ölümler arasındaki kadın ve çocukların oranı, çalışmanın dikkat çekici bulgularını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Din Sosyolojisi, İşgal, Devlet Terörü, Soykırım, İsrail, Filistin, Gazze

Atıf Bilgisi

Arı, Yılmaz. "Gölgede Kalan Yıkım: İsrail'in Devlet Destekli Terörü ve Soykırım Trajedisi Tarihi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Eylül 2024), 639-665. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1491769>

Geliş Tarihi	29.05.2024
Kabul Tarihi	22.08.2024
Yayın Tarihi	15.09.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	ethicalahiyat@ogu.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Overlooked Destruction: A History of Israel's State-Sponsored Terror and Genocide Tragedy

Yılmaz Arı

[0000-0003-4529-7162](https://orcid.org/0000-0003-4529-7162) | yilmaz.ari@ogu.edu.tr

Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion, Eskişehir, Türkiye

ROR ID: [01dzjez04](https://orcid.org/01dzjez04)

Abstract

The Israeli presence in the Palestinian territories has been characterized as colonial and occupying by numerous academic studies within a historical context. The Zionist movement established the state of Israel on a disputed piece of land by forcibly displacing the indigenous Palestinian population. Although there is no specific geographic region known as "Israel," a nation-state structure has been created under this name. One of the critical cornerstones of this process is the Balfour Declaration signed by the United Kingdom in 1917, which represented an international project to provide a homeland for the Jewish people. The Israeli-Palestinian issue is a matter that extends beyond military conflicts and territorial claims, possessing deep social, cultural, and psychological dynamics. This conflict reflects the established identities, cultures, and historical understandings between the two peoples. From a sociological perspective, it is a subject requiring in-depth analysis within the frameworks of historical trauma, collective memory, identity formation, and power dynamics. Since its establishment in 1948, Israel has been focused on reinforcing its national identity, addressing security concerns, and overcoming historical Jewish traumas. The occupation of Palestinian territories is seen as a means to ensure security and has garnered broad support within Israeli society. However, this approach profoundly affects the Palestinian concepts of defending their identity and national rights. Palestinians strive to consolidate their national identity by advocating for the right to establish an independent state on their historically and culturally significant land. Territorial claims have thus become not only a physical struggle but also a battle over identities. While Palestinians endeavor to maintain their presence in the occupied territories, Israel views this occupation as a means to protect national security and enjoys substantial societal backing. Both sides advocate for their own legitimacy, which significantly impedes mutual understanding and reconciliation. The lack of trust remains a major obstacle in the resolution process, with both sides harboring deep mistrust that complicates the peace process. Historical traumas and suspicions exacerbate the difficulties in achieving the dialogue and cooperation necessary for peace. The role of the international community is crucial in resolving this complex issue. However, the power dynamics among international actors and the quest for international support by the parties involved have further complicated the situation. Regional actors also influence the complexity of the issue; for instance, some Arab countries have utilized the Palestinian cause to serve their national interests, which has negatively impacted the Palestinian struggle for independence. Resolving the Israeli-Palestinian conflict is not only a political issue but also one that awaits resolution of deep social and psychological dynamics. Understanding each other, acknowledging historical traumas, and reconsidering collective identity perceptions are essential steps for achieving lasting peace. The active and constructive role of the international community and the contributions of regional actors are crucial for achieving reconciliation, not only on the ground but also in hearts and minds. This study aims to examine Israel's illegal occupation of Palestinian territories and the blockade of Gaza since 2006. It will particularly focus on the background of the human rights violations wave that began on October 7, 2023. Claims that over 1,400 civilians were killed as a result of attacks by Palestinian resistance groups have been used to justify a broad state terror campaign. During the attacks, civilian infrastructure, health centers, places of worship, schools, refugee camps, and ambulance convoys were targeted. As of May 28, 2024, nearly 40,000 deaths have occurred, with a significant

proportion of women and children among the casualties. This study seeks to leverage the multifaceted perspectives offered by sociology of religion, history of religions, and other related disciplines to provide an in-depth analysis of Israel's occupation policies and the historical dynamics in the region. This interdisciplinary approach aims to elucidate the social and cultural contexts of the issue through a comprehensive literature review and media analysis. The findings will detail the background of the human rights violations wave that began on October 7, 2023, and the impact of Israel's disproportionate responses to Palestinian resistance attacks on civilian casualties, with particular emphasis on the significant number of deaths and the high proportion of women and children among them.

Keywords

Sociology of Religion, Occupation, State Terror, Genocide, Israel, Palestine, Gaza

Citation:

Arı, Yılmaz. "The Overlooked Destruction: A History of Israel's State-Sponsored Terror and Genocide Tragedy". *Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology* 11/2 (September 2024), 639-665. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1491769>

Date of Submission	05.29.2024
Date of Acceptance	08.22.2024
Date of Publication	09.15.2024
Peer-Review	Double anonymized / Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Yahudilerin tarihi ve dini vatanı olarak gördüğü Filistin topraklarında bir devlet kurmak amacıyla Siyonist hareket başlatılmıştır, bu hareketin sonucunda 1948'de İsrail devleti kurulmuştur. Siyonist hareket, Yahudilerin dünyanın çeşitli yerlerinde maruz kaldıkları zulüm ve soykırımdan kurtulmak ve Tanrı'nın kendilerine vaat ettiği kutsal topraklara dönüş isteğini yansıtmaktadır.¹ Siyonist hareketin bazı akımları, Yahudilerin kutsal kitapları Tevrat ve Zebur'da yer alan kehanetlere dayanarak, "İsrail'in bölgede egemen bir güç olması ve Mesih'in gelmesi için savaşması gerektiğini savunmuştur. Bu kehanetlere göre, İsrail'in son zamanlarda karşılaçağı zorluklar ve savaşlar, Tanrı'nın onları sınaması ve arındırması içindir. İsrail, bu savaşlarda zafer kazanacak ve Tanrı'nın seçilmiş halkı olarak bütün dünyaya hükmedecektir. Mesih de bu savaşlardan sonra İsrail'e gelecek ve Yahudileri kurtaracaktır."² Bu kehanetler, İsrail'in savaş politikalarını etkileyen bir faktör olmuştur.³ Özellikle, İsrail yönetiminin Kudüs şehrini başkent olarak ilan etmesi, Mescid-i Aksa'yı yıkma planları, Filistin topraklarının işgal edilmesi ve orada yerleşim birimleri kurulması, bu kehanetlere dayalı bir vizyonun sonucudur. İsrail, bu eylemlerle, Tanrı'nın kendisine verdiği toprakları geri almakta⁴ ve böylelikle Mesih'in gelişine hazırlanmaktadır.⁵

Ortadoğu'da uzun yıllardır süren ve uluslararası toplumun da dikkatini çeken bir "çatışma problemi" olan İsrail sorunu ve Filistin meselesi, XIX. yüzyılın son dönemlerinde ortaya çıkan ve Yahudi milletinin kendi tarihi vatanları olarak gördükleri Filistin topraklarına göç etmeyi hedefleyen Siyonist hareketin köklerine dayanmaktadır. Siyonist hareket, Yahudilerin dünyanın çeşitli yerlerinde karşılaştıkları ayrımcılık, zulüm ve soykırıma⁶ karşı, kendilerine ait bir devlet kurma arzusunu dile getirmiştir. Ancak, Filistin topraklarına yerleşen/yerleştirilen bu hareketin mensupları, Filistinlilerin o topraklar üzerindeki hak ve çıkarlarını dikkate almamış, bu durum bölgede sürekli bir gerilim ortamı yaratmıştır.

Filistin topraklarını elli yılı aşkın bir süredir yasadışı bir şekilde işgal eden ve 2006 yılından bu yana Gazze'yi uluslararası hukuka aykırı bir biçimde abluka altına alan İsrail Siyonist rejimi, uzun zamandır uyguladığı işgal politikalarına ek olarak, 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren tüm dünyanın gözü önünde Filistin halkına yönelik yeni bir insanlık suçu işlemektedir. Gazze sınırından İsrail tarafına geçen, İsrail işgaline ve uyguladığı sistematik zulümlerine karşı direnimde birleşen Filistinli direnişçi örgütlerin, 7 Ekim 2023 tarihinde havadan ve karadan gerçekleştirdiği saldırılarda, çoğunluğu sivil olan 1400'ü aşkın İsrailinin hayatını kaybettiği iddiası ile İsrail, Filistin halkına karşı bugüne kadar görülmemiş bir devlet terörü uygulamaya

¹ Özcan Güngör, *İsrail'in Teo-Politik Vadedilmiş Topraklar*, (İstanbul: DBY Yayınları, 2024); Erden Kişi, "1948'den Bugüne, Tarihi ve Siyasi Yönleri ile "İsrail- Filistin Sorunu", *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 3/1 (2023), 264.

² *Kitabı Mukaddes* (Korea: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016), Yeş. 2:2-4; 11:1-10; Hez. 37:21-28; Mez. 2.

³ Tarihsel olaylar ve önemli figürler aracılığıyla İsrail'in devlet olma sürecini detaylı bir biçimde ele alan çalışma için bakınız: Martin Gilbert, *Israel: A History*. (HarperCollins, (1997).

⁴ Abdurrahman Küçük, *Arz-ı Mev'ûd*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 3. cilt, (İstanbul: 1991), 442-444.

⁵ Davut Kılıç, "Ortadoğu'nun Dini Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme", *Fırat İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (2008), 69.

⁶ Zygmunt Bauman, *Auschwitz and Modernity: The Sociological Context of Genocide*, (Routledge, 1989); Alexander Laban Hinton, *Genocide and Globalization*, (Routledge, 2002).

başlamıştır. Bu terör eylemleri sırasında, birçok hastane, cami, kilise, sosyal tesis, elektrik, su ve iletişim kaynaklarının bombalanması, ambulans konvoylarının hedef alınması ve İsrail devletinin hiçbir savaş hukukuna uymayacağını açıkça ilan etmesi gibi vahşet sahnelerine tüm dünya tanıklık etmiştir. Gazze'de 15 Mayıs itibarıyla İsrail'in sınır tanımaz abluka ve işgal terör saldırıları sonucu hayatını kaybedenlerin sayısının, binlercesi çocuk ve kadın olmak üzere 40.000'e yaklaştığı tahmin edilmektedir. Bu makale, uluslararası toplumun vicdanında mahkûm olan İsrail işgalci Siyonist devletinin ve acımasız ırkçı rejiminin Filistin topraklarını işgali ve bölgede yaşanan olayların tarihi arka planından hareketle günümüze değin yaşanan önemli olayları konu edinmektedir.

1. Tarihi Arka Plan ve Analizler

İsrail-Filistin sorunu, siyasal ve hukuki olarak, 20. yüzyılın başından itibaren yaşanan gelişmelerle daha da karmaşıklaşmıştır. Bu gelişmeler, şu şekilde sıralanabilir:

1.1. Siyonizm: İsrail Toprakları Olarak Tanımlanan Coğrafyada Yahudi Devletinin Yeniden Kurulması Hareketi

Siyonizm, İsrail Toprakları olarak betimlenen tarihî bölgelerde asırlar sonra bir Yahudi devletinin yeniden kurulması fikriyatını savunan ve destekleyen, Yahudi nasyonalizmini temel alan ideolojik bir dinî-milliyetçilik hareketidir.⁷ Siyon/Sion sözcüğü ile anlam olarak Kudüs kentinin civarında bulunan Sion Dağı ve/veya Sion Kalesi kastedilmekte⁸ ve tüm Kudüs şehri ve İsrail Diyarı kapsayan genel bir anlam taşımaktadır.⁹

Modern Siyonizm ise XIX. Yüzyıl sonunda Doğu ve Orta Avrupa'da antisemitizmin arttığı bir dönemde ortaya çıkmış¹⁰ olup, Haskala hareketine bir tepki olarak doğmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolünde olan Filistin bölgesinde yeniden bir Yahudi devletinin kurulmasını amaçlamış/amaçlamaktadır.¹¹

1.1.1. Haskala ve Siyonizm: Yahudi Aydınlanması ve Modern Avrupa Kültürü

Haskala, Yahudi Aydınlanması manasına gelir ve Batı Avrupa'da oluşan bir harekettir. Bu hareket, Yahudiliği geliştiren ve değişen dünyanın şartlarına uyumlu hale getirmeyi amaçlar. Aynı zamanda Yahudiler arasında modern Avrupa kültürünü yaymayı ve içinde buldukları toplumla bütünleşmeyi hedefler.¹²

Haskala, 1700'lü yıllarda Yahudilerin kendi kabuklarını kırarak genel Avrupa toplumunun dilini, kültürünü, bilgi birikimini ve ideallerini benimsemeye başladığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu hareket, Avrupa genelindeki Aydınlanma hareketine paralel olarak gelişti.¹³ Batı

⁷ İsmail Çorbacı, *Siyonizm'in ve Yahudiliğin Gizli Tarihi-Dünya'ya Hakim Olma Planı*, (İstanbul: Çınaraltı Yayınları, 2020).

⁸ Mesut Mezkit, "Siyonizmin Siyon Protokolleri" ile "Dünya Hakimiyeti" Düşüncesi", *Yeni Fikir Dergisi* 6/13 (December 2014), 69-92.

⁹ Sedat Kızıloğlu, "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2012), 45.

¹⁰ Furkan Şahin, *perspektif.eu*, "Antisemitizm" (Erişim 26 Mayıs 2024). Geniş bilgi için bakınız: Diren Çakmak, *Yakup'tan Binyamin'e: Antik Siyonizm'den Modern Siyonizm'e Antisemitizm*, (İstanbul: Libra Yay., 2021).

¹¹ Habip Tokgöz, "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm", *Anasay* 1 (2017), 183-195.

¹² Ali Osman Kurt, "Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala", *Mil ve Nihal* 7/1 (Mart 2010), 33-59.

¹³ Seda Özmen, *18.Yüzyıl Yahudi Aydınlanma Hareketi Haskala ve Moses Mendelssohn*, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2014).

Avrupa'da başlayan Haskala hareketi, zamanla Doğu Avrupa'ya yayılmış ancak Rusya'da, II. Alexander'in katledilmesinden sonra Yahudi toplumunun olaydan sorumlu tutulup ülkede Yahudi karşıtlığının çoğalmasıyla Siyonist harekete dönüşmüştür. Siyonizm, Haskala'nın rolünü düşünce temelinde büyük ölçüde etkilemiştir. Siyonizm, Yahudi halkının tarihî yurtlarına dönüşünü savunurken, Haskala'nın modern Avrupa kültürüne entegrasyon çabaları bu hareketin temelini oluşturdu. Bu nedenle Haskala'nın, Siyonizm'in sistematik düşünce temelinde etkisi büyük olmuştur.¹⁴

Siyonizmin öncelikli hedefleri arasında İsrail topraklarında Yahudi egemenliğinin yeniden tesis edilmesi¹⁵ ve diasporadaki Yahudilerin antisemitizmden korunması yer alır. Dinî Siyonizm ise Yahudilerin dinsel kimliklerini koruyarak İsrail'e geri dönmelerini savunur.¹⁶ Bu hareket hem tarihî hem de güncel bağlamda Ortadoğu'daki siyasi ve toplumsal dinamikleri etkilemiş ve halen tartışılan bir konudur.

1.2. Birinci Dünya Savaşı, İngilizlerin Filistin İşgali, İsrail'in Kuruluşu ve İlhaklar

Filistin'in yakın tarihinde Birinci Dünya Savaşı çok önemli bir rol oynamıştır. İngiltere 1917 tarihinde Filistin'i işgal ettikten sonra, Balfour Deklarasyonu'yla¹⁷ birlikte, Filistin bölgesinde Yahudilere ait bir devlet kurulacağını dünyaya duyurmuştur. Bu nedenle, 1917 sonrasındaki dönem, Filistin'de Siyonist projesinin siyasi olarak hayata geçirildiği dönemdir. Filistin'de Arap halkın çoğunluğu oluşturmasına rağmen, bölgede kurgulanan böyle bir plan dâhilinde devlet kurma projesinin uygulanması, diploması tarihi bakımından benzersiz bir devrin başlamasına sebep olmuştur. Siyonist projenin batılı ülke yönetimleri tarafından desteklenmesi ile tebarüz eden dönem, aynı zamanda Filistinlilerin sosyal, ekonomik ve siyasi gidişatını kötüleştirmiş, coğrafya bu dönemden itibaren bitmeyen karmaşaların ve çatışmaların merkezi hâline gelmiştir. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan ele geçirdiği Filistin topraklarını Yahudilerin ulusal yurdu olarak niteleyen Balfour Deklarasyonu'nu (1917) yayınlarken Siyonist hareketi desteklemiş ve Filistinlilerin haklarını göz ardı etmiştir.¹⁸

¹⁴ Ali Osman Kurt, "Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala", 33-59.

¹⁵ Canan Seyfeli-Hüseyin Akdemir, "Hasidik Yahudilikte Vaat Edilmiş Topraklar Fikri: İsrail Karşıtlığı." *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2020), 240-262.

¹⁶ Abdulvehap Ballı-Ali Fuat Gökçe, "Yahudi göçleri ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu." *İletişim ve Diplomasi* 5 (2021), 57-80.

¹⁷ Balfour Deklarasyonu, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını destekleyen bir bildiridir. "İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Balfour, 2 Kasım 1917'de Siyonist lider Lord Rothschild'e bir mektup göndererek, İngiliz hükümetinin Yahudi halkı için Filistin'de ulusal bir yurt kurulmasını uygun karşıladığını ve bu amaç için her türlü kolaylığı sağlayacağını bildirmiştir. Bu mektup, Filistin'de yaşayan Arapların haklarını ihmal eden ve Siyonist hareketi teşvik eden bir belge olarak eleştirilmiştir. Balfour Deklarasyonu, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması yolunda atılan en büyük adımlardan biri olmuş ve bugüne kadar süren İsrail-Filistin sorununun temelini oluşturmuştur." Geniş bilgi için: Müzeheer Yamaç-Hazel Cartmill, "The Balfour Declaration", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 7/13 (2018), 134-143.

¹⁸ Geniş bilgi için: İsmail Ediz, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 2/2 (Nisan 2016), 141-176; İsmail Ediz, *Balfour Deklarasyonu: Yahudi Devletinin Kökenleri*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021). Jonathan Schneer, *The Balfour Declaration: The Origins of the Arab-Israeli Conflict*. (Random House, 2010).

1.2.1. Manda Sistemi Dayatması

Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde, Paris Barış Konferansı'nda en çok tartışılan konulardan biri de manda sistemi olmuştur.¹⁹ Bu konferans sayesinde "yenidünya düzeni" oluşturulurken, savaşı kazanan devletler, kaybedenlere, bağımsızlıklarını kısıtlayan bir yaşam biçimini dayatmışlar ve biri de Filistin'de uygulanan (1920-1948) manda sistemini hayata geçirmişlerdir. Bu sistem, Birinci Dünya Savaşı öncesinde planlanan, sanayileşmiş ve gelişmiş Avrupa ülkelerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden bir sistem olmakla birlikte hem savaşın patlak vermesine yol açmış hem de yeni bir dünya düzeninin inşasına zemin hazırlamıştır. Adaletten yoksun yeni dünya düzeninin sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan Filistin mandası, beraberinde ciddi sorunlar getirmiş ve bu sorunlar günümüze kadar devam ederek bölgeye kan ve gözyaşından başka bir şey kazandırmamıştır. Milletler Cemiyeti tarafından verilen mandayla Filistin'i yöneten İngiltere, Yahudi göçünü artırmış ve bu durum Araplar ile Yahudiler arasında çatışmalara neden olmuştur. İngiltere, Filistin sorununu çözmek için çeşitli planlar öne sürmüştü, ancak bunlar hem Araplar hem de Yahudiler tarafından reddedilmiştir.²⁰

1.2.2. BM'nin Filistin'i İkiye Bölme Planı: İsrail'in Devlet Olarak İlanı

Filistin tarihi, sadece Ortadoğu'da değil, tüm dünyada derin etkiler bırakan çok sayıda dramatik olayla şekillenmiştir. BM Genel Kurulu 29 Kasım 1947'de Filistin'i bir Yahudi devleti ve bir Arap devleti olarak ikiye bölen bir karar almıştır. Yahudiler bu bölünme planını onaylamış ancak Filistinliler, civardaki Arap ülkeleri ve Arap Birliği bu ikili devlet taksimatını kabul etmemişlerdir.²¹ 1948 yılının 14 Mayıs'ında gece yarısı, İngiliz Yüksek Komiseri ve personelinin Filistin'den ayrılmasıyla Filistin topraklarındaki 28 yıllık İngiliz mandası son bulmuştur. Aynı gecenin sabahında ise Filistin'deki Yahudi yerleşimciler, İsrail devletinin bağımsızlığını tek taraflı olarak ilan etmiş ve vakit kaybetmeden sınırlarını süratle BM kararının ötesine taşıyıp işgal sürecini hızlandırmıştır.²² Birleşmiş Milletlerin bu planı neticesinde Filistinlilerin çoğunlukta olduğu topraklar Yahudilerde kalmış, Filistinliler kendi devletlerini kuramamış, İsrail'deki işgalci Siyonist yapı, gün geçtikçe Filistin topraklarını çalmaya ve gasp etmeye devam etmiştir. Haksız ve adaletsiz olması hasebiyle eleştirilen bu plan neticesinde Siyonist Yahudiler öz Filistin topraklarında, BM'nin desteğiyle İsrail Devleti'ni kurmuştur.²³ 1948 işgaliyle var olma süreci ve devletleşme yolunda mücadelesini derinleştiren ve bir seküler proje olan İsrail, artık

¹⁹ Manda Rejimi: "Manda Sistemi, Fransız ve İngiliz dillerinde yetki, görev, talimat, vekâlet manalarını içeren bir kavramdır. Bu sistem, ülke üzerinde yönetme yetkisinin belirli ölçütlere göre seçilmiş gerçek ya da tüzel kişilere tevdi edilmesini ifade eder. Milletler Cemiyeti'nin yetkili organları tarafından bir ülkenin idaresinin, geçici olarak yönetici (mandater) sıfatlı bir devlete bırakılmasını içerir. Mandater devlet, manda statüsündeki ülkenin halkını bağımsızlığa hazırlayıcı faaliyetlerde bulunarak yönetmekle mükelleftir. Her yıl Milletler Cemiyeti'ne rapor verir." Mehmet Bülent Uludağ, "Manda Sistemi", *TÜBİTAK Ansiklopedi* (Erişim 25 Mayıs 2024).

²⁰ Kadir Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25 (2016), 65.

²¹ Ayşe Tekdal Fildiş, "Birleşmiş Milletler'in Taksim Kararı ve İsrail Devleti'nin Yaratılışı", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/1 (Mart 2012), 337.

²² Ayşe Tekdal Fildiş, "Birleşmiş Milletler'in Taksim Kararı ve İsrail Devleti'nin Yaratılışı", 343.

²³ Ilan Pappé, *The Ethnic Cleansing of Palestine*, (Oneworld Publications, 2006).

Orta Doğu'ya bir düzensizlik ve istikrarsızlık halini yaşatacak olan/yaşatan başat unsurlardan biri haline gelmiştir.²⁴

1.3. Arap-İsrail Savaşı, Nekbe: Büyük Felaket

Arap ülkeleri (Ürdün, Mısır, Lübnan, Suriye ve Irak orduları), İsrail'e savaş ilan etmiş ve akabinde ilk Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. Bu savaş, Filistinlilerin büyük bir felakete uğramasına sebep olmuştur. "Zulme uğrayan ve güvenli bir yurt arayan bir halk, başka bir halkın topraklarında bir devlet kurmaya çalışmış ve bunun için o halka büyük bir zulüm uygulamıştır. 1948 savaşı esnasında, Filistin nüfusunun yarısından çoğu (yaklaşık 1.380.000 kişi) İsrail askerleri tarafından vatanlarından kovulmuştur. Bu Siyonist hareket, uluslararası hukuka ve tarihsel gerçeklere aykırı bir şekilde, Filistin halkının büyük acılar çekmesine neden olmuştur. Avrupa'da korkunç bir soykırıma maruz kalan Yahudiler, yaşadıkları trajediyi Filistin halkına, yaşatmaya başlamışlardır".²⁵ Siyonist İsrail'in 1948 senesinde kısa süre içerisinde Filistin topraklarının çoğunu istilâ etmesi ve bu süreçte yaşanan olaylar, Filistinliler tarafından "Nekbe" (Büyük Felaket) olarak adlandırılmıştır.²⁶ Nekbe²⁷ (Büyük Felaket), Filistin tarihinde önemli bir dönüm noktası olup, Filistin halkının işgalini ifade eder ve hala etkisini sürdürmektedir. İngiltere'nin Filistin'e egemenlik vermesi ve Yahudi göçünün artması da bu süreci etkilemiştir. Nekbe Günü, Filistinlilerin zorla yurtlarından edildiği ve büyük kayıplar yaşadığı bir gün olarak anılmaktadır. Bu tarih, Filistin halkı için acı ve kayıpların simgesi olurken, İsrail açısından ise bağımsızlık ve varoluşun kutlandığı bir gün olarak değerlendirilmektedir.

Nekbe olayının, Filistinlilerin topraklarını kaybetmesi ve zorunlu göçe maruz kalması gibi başlıca sosyolojik sonuçları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde İsrail güçleri, Filistin topraklarında yer alan 675 kasaba ve köyü tahrip etmiş ve sayıları binleri bulan Filistinliyi yaşamlarından etmiştir. Ayrıca, tarihi öneme sahip birçok Filistin şehri de bu süreçte İsrail egemenliği altına alınmıştır. Negev denilen bölgede yaşam süren Bedevi kabileleri de zorla yerlerinden edilmiştir. Akabinde, yerleşim yerlerinin isimleri değiştirilerek bölgede Filistinlilerin kültürel kimliklerinin silinmesine yönelik sistematik bir faaliyet gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama, Filistin kültürünün ve tarihinin unutulmasına, dolayısıyla o coğrafyada bulunan Filistinlilerin kimlik meselesinin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bu acı dolu olaylar, hala Filistin halkı için zorunlu göç, yağma ve katliamların sembolü olarak hatırlanmaktadır.²⁸

İsrail'in kuruluşunu tanımayan Arap ülkelerinin İsrail'e saldırmasıyla başlamış olan 1948 Arap-İsrail Savaşı, BM'nin arabuluculuğuyla (1949) sona ermiş; İsrail, bu savaşta Filistin topraklarının büyük bir bölümünü (dörtte üçünü) ve Kudüs'ün yarısını ele geçirmiştir. Ürdün ise Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü ilhak etmiştir. Bu savaş, bölgede sürekli bir çatışma ortamı yaratmıştır.²⁹ Filistinliler, kendi devletlerini kurma fırsatını kaybetmiş ve Arap-İsrail Savaşı'nda

²⁴ Taha Özhan, "Ortadoğuda Yeni Güçler Dengesi ve Nakba", *EskiYeni* 9 (Haziran 2008), 36-43.

²⁵ Erden Kişi, "1948'den Bugüne, Tarihi ve Siyasi Yönleri ile İsrail- Filistin Sorunu", 267.

²⁶ El-awaisi, K. "Beitülmakdis'in İşgali ve Bilgi Krizi", *Milel ve Nihal* 16 (2019), 146.

²⁷ İlk zamanlarda Filistinli tarihçiler "hazima" (yenilgi) kelimesini kullanırken, bu terim yavaş yavaş yerini Nekbe "felaket" kelimesine bırakmıştır. Kudüs Araştırmaları, "Bir Milletin Sürgünü: Nekbe" (Erişim 25 Mayıs 2024).

²⁸ Euro News, "1948'de yaşanan Nekbe (Büyük Felaket) nedir, Filistinliler için ne anlama geliyor?" (Erişim 25 Mayıs 2024).

²⁹ Yusuf Yıldırım, "İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları", *OPUS International Journal of Society Researches* 18/41 (2021), 3847.

toprakları istilâ edilen yüzbinlerce Filistinli mülteci durumuna düşmüştür. 11 Aralık 1948'de BM, 194 sayılı kararıyla; mültecilerden isteyenlerin Filistin'e geri dönmesini, dönmeyenlerin ise mülk, kayıp ve hasarlar için mesul yönetimlere tazmin yolunu işletmesini istemiştir. Ancak İsrail, bu kararı görmezden gelmiş ve Filistin'i işgale devam etmiştir. İsrail, BM'nin kararlarını umursamadan Filistin'i işgale devam etmiştir. BM, kararlarını hayata geçirememiş, İsrail'in ırkçı ve etnik saldırılarına karşı çaresiz kalmıştır. İsrail, topraklarını daha da büyüterek hukuksuzluklarını sürdürmüştür.³⁰

Büyük Felaket (Nekbe), Filistinlilerin kolektif hafızasında önemli bir yer tutar. Bu olayın, kimlik, aidiyet ve topluluk bağları üzerinde de derin etkileri olmuştur. Toprak kaybı ve acı hatıraların, Filistin kimliğinin şekillenmesinde de etkili olduğu söylenebilir. Uluslararası arenada Filistin-İsrail çatışmasının merkezinde yer alan Nekbe, uluslararası hukuk, insan hakları ve mülteci sorunları açısından da önemlidir. Siyonist hareketin İsrail'i kurma amacı, Filistin topraklarının işgaliyle sonuçlanmış ve bu durum, ideolojik ve dini çatışmaların derinleşmesine sebep olmuştur. Nekbe, Filistin tarihinde halen canlılığını koruyan bir husustur ve çözümüne yönelik arayışlar devam etmektedir. Bu olayın sosyal, kültürel ve siyasi boyutları, günümüzde de etkisini sürdürmektedir.

1.4. Süveyş Krizi: İsrail Mısır'ın Güçlenmesini İstemiyor

1956 yılında Süveyş Krizi patlak vermiştir. Diplomatik ve askeri karşılaşma olarak bilinen bu kriz, Amerika'nın kendisine şartlı silah satışı kabul etmeyip Rusya'dan silah tedarikine yönelen Mısır'ın güçlenmesini istemeyen İsrail'in, Mısır tarafının Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi projesine karşı, Fransa ve İngiltere ile birlikte Mısır'a saldırmıştır. Soğuk Savaş'ın bir parçası olarak telakki edilen bu kriz ABD, BM ve SSCB'nin arabuluculuğuyla sonlanmıştır. Süveyş Kanalı üzerinde Mısır'ın kontrolünü pekiştiren ve İsrail'in Sina Yarımadası'nı işgale zemin hazırlayan bu kriz, İsrail'in bölgedeki gücünü ve Batılı ülkelerle olan münasebet düzeyini ortaya koymuştur.³¹ Bu kriz, Ortadoğu bölgesinde ve dünya sisteminde askeri ve siyasi dengeleri değiştirmiştir.³²

1.5. Çatı Örgütlenme: Filistin Kurtuluş Örgütü Kuruluyor

Filistin Ulusal Konseyi tarafından 1964 senesinde FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) kurulmuştur. Bu konsey, Arap ülkelerinin bir araya gelerek oluşturduğu bir birlik şeklinde yapılanmıştır. FKÖ, bu yapısıyla, Filistin direnişinin bir üst örgütü (çatı örgütü) olarak tasarlanmıştır.³³ Filistinlilerin ulusal haklarını savunmak ve İsrail'e karşı silahlı mücadele yürütmek amacıyla faaliyet göstermiştir. FKÖ, İsrail'e karşı Arap muhalefetinin simgesi olarak Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak kabul edilmiştir.³⁴

³⁰ Yusuf Yıldırım, "İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları", 3848.

³¹ Geniş bilgi için: Mehmet Erkan Killoğlu, "1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2021), 726-757.

³² Detaylı bilgi için bakınız: Mehmet Erkan Killoğlu, "1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6/2 (Eylül 2021), 726-757.

³³ Mevlüt Akçapa, "Arap Baharı Öncesi Filistin'in İçsel Dinamikleri Bağlamında Türkiye'nin Filistin Meselesine Yaklaşımı", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi* 4/1 (Mart 2021), 36.

³⁴ N. Neşe Kemiksiz, "N. Ürdün-Filistin İlişkilerine Tarihsel Bir Bakış", *The Turkish Yearbook of International Relations* 50 (Mart 2021), 199.

Ortadoğu coğrafyasında 1967 Arap-İsrail Savaşı öncesinde meydana gelen en önemli gelişmelerden biri, günümüze kadar etkisini sürdüren yeni bir örgütlenmenin başlamasıdır. Bu örgütlenme modeli, İsrail-Filistin çatışmasının merkezinde yer almıştır. Filistin Devleti'nin siyasi mevcudiyetinin yegâne temsilcisi olarak kabul gören bu yapı, Ürdün, Mısır ve Suriye gibi bağımsız Filistin tezini benimseyen ülkeler tarafından inşa edilen Filistin Kurtuluş Örgütü'dür. Bu örgüt, bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulmasını amaçlayan ve farklı siyasi ve ideolojik grupları aynı çatı altında birleştirmeyi hedefleyen bir örgüttür.³⁵ Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), tarih boyunca Ortadoğu'daki siyasi ve toplumsal dinamikler üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu oluşumu sosyolojik açıdan birkaç noktadan incelemek gerekirse aşağıdaki hususlara değinilebilir.

1.5.1. Toplumsal Bağlam

Toplum genelinde Filistin meselesi, kimlik, aidiyet ve adalet arayışı gibi temel konuları içermektedir. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), tarih boyunca Ortadoğu'daki siyasi ve toplumsal dinamikler üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Bu oluşumun ortaya çıkışı, Filistin halkının ulusal kimliği ve bağımsızlık arayışıyla yakından ilişkilidir. Aynı zamanda bu durum, toplumsal bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Filistin ekseninde bu ihtiyaçları şöyle kategorize etmek mümkündür:

Kimlik ve Aidiyet: Filistin halkı, tarih boyunca kendi kimliğini ve aidiyetini koruma ihtiyacı hissetmiştir. FKÖ, bu kimlik ve aidiyet arayışını temsil eden bir yapı olarak ön plana çıkmıştır.

Adalet Arayışı: Filistin meselesi, adalet talebiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Toplum, işgal altındaki topraklarda yaşanan haksızlıklara karşı mücadele etmek istemiştir. FKÖ, bu adalet arayışını örgütleyen bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bağımsızlık İhtiyacı: Filistin halkı, her zaman kendi devletini kurma arzusu taşımıştır. FKÖ, bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasını amaçlayan bir örgüt olarak bu ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır.

Sosyal ve Siyasi Dinamikler: FKÖ, farklı ideolojik ve siyasi grupları bir araya getiren bir yapıdır. Bu gruplar arasındaki etkileşim, toplumsal ilişkileri de şekillendirmiştir. Örgütün içindeki grupların güç dengeleri, liderlik değişiklikleri ve dış politika yönelimleri, toplumsal etkileşimleri belirlemiştir. Uluslararası arenada da FKÖ'nün etkisi büyük olmuş, örgütün geliştirdiği dış ilişkiler, Filistin'deki toplumsal dinamikleri de etkilemiştir.

1.5.2. Siyasi İdeoloji ve Gruplar

FKÖ, farklı ideolojik ve siyasi grupları bir araya getiren siyasi bir yapılanmadır. Bu gruplar arasındaki etkileşim ve iş birliği, sosyal ilişkileri de şekillendirmiştir. Marksist, milliyetçi ve diğer ideolojik akımların FKÖ içinde nasıl bir araya geldiği ve nasıl etkileşimde bulunduğu hususu

³⁵ "El-Fetih Hareketi dışında, Marksist anlayışta olan ilk siyasal gruplar arasında Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve daha sonra bu gruptan ayrılan Maocu olarak bilinen Cemal Abdülnasır muhalifi olan Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi bulunmaktadır. Ayrıca Suriye Baas Partisi'nin desteklediği El Saika da FKÖ'nün önemli bileşenlerinden biridir." Havari Grubu, Filistin Kurtuluş Cephesi, Arap Kurtuluş Cephesi, vb. gibi irili ufaklı diğer hareket ve gruplar da bu çatı örgütlenmenin içinde yer almaktadır. Mehmet Kaya-Elif Polat, "Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Diploması Serüveni: Oslo Barış Süreci", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 26 (2023), 229.

önemlidir. Bu durum Filistin meselesinde zamanın, zeminin ve şartların da etkisiyle ortak bir çaba etrafında birleşebilmenin önemini resmeden bir tablo olarak ortaya çıkmaktadır.

1.5.3. Dönüşüm ve Değişim

FKÖ, zaman içinde siyasi özellikleri, liderlik yapısı ve hedefleri konusunda önemli değişiklikler yaşamıştır. Bu dönüşümler, toplumsal ve siyasi dinamiklerle ilişkilidir. Örgütün içindeki grupların güç dengeleri, liderlik değişiklikleri ve dış politika yönelimleri, toplumsal etkileşimleri şekillendirmiştir. Şöyle ki:

Uluslararası Boyut: FKÖ, sadece Filistin içinde değil, aynı zamanda uluslararası arenada da etkili olmuştur. Dış ilişkileri, toplumsal dinamikleri etkilemiştir. Uluslararası destek, örgütün başarısını ve etkisini artırmıştır.

Toplumsal Katılım ve Destek: FKÖ'nün toplumsal tabanı, Filistin halkının desteği ve katılımıyla şekillenmiştir. Toplumun örgüte olan inancı ve desteği, sosyal etkileşimleri belirlemiştir.

Netice itibarıyla, FKÖ'nün sosyolojik analizi, toplumsal dinamikler, siyasi ideolojiler, liderlik yapıları ve dönüşümler gibi faktörleri içermektedir. Bu örgütün Filistin meselesine olan etkisi, sosyal bilimler açısından önemli bir araştırma alanı olarak karşımızda canlılığını korumaktadır.

Arap devletlerinin desteğiyle kurulan FKÖ, zaman içinde siyasi özellikleri, ilişkileri ve içerdiği gruplar ile siyasi organlarında önemli dönüşümler yaşamıştır.³⁶ Bu örgüt, Filistin meselesinin çözümüne yönelik süreçte önemli bir rol oynamış ve günümüzde hala etkisini sürdürmektedir.

1.6. Ortadoğu'nun Dönüm Noktası: 1967 Altı Gün Savaşı

İsrail, Ürdün, Suriye ve Mısır arasındaki çatışma, askeri strateji, siyasi manevralar ve tarihsel sonuçlar açısından oldukça ilginç bir konudur. 1967'de yaşanan "Altı Gün Savaşı" sonucu İsrail, Ürdün, Suriye ve Mısır'a karşı savaşmış ve kısa zaman zarfında büyük bir zafer kazanmıştır. İsrail, Doğu Kudüs, Batı Şeria, Gazze Şeridi, Golan Tepeleri ve Sina Yarımadası'nı işgal etmiştir.³⁷ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İsrail'in, (alınan 242 sayılı karar gereği), işgal ettiği topraklardan çekilmesini ve bölgede barışçıl bir çözüm bulunmasını istemiştir.³⁸ Kısa sürmesine rağmen bölgenin geleceğini şekillendiren önemli bir tarihi gidişatı vurgulayan bu savaş, İsrail-Filistin sorununu daha da derinleştiren bir vaka olmuştur. İsrail-Filistin çatışması, sonraki yıllarda daha fazla savaş, antlaşma ve işgalle devam etti. Başlıca olaylardan bazıları şunlardır:

1.6.1. Yom Kippur Savaşı

1973 yılında, Mısır ve Suriye'nin İsrail'e karşı giriştiği Yom Kippur Savaşı, Mısır'ın sürpriz bir hamlesiyle başlayarak bir döneme damgasını vurmuştur. Bu hamle, Yahudi dinî bayramı Yom Kippur'un kutlandığı zamanlarda gerçekleşmiştir. Mısır Süveyş Kanalı'nın doğu yakasında bir

³⁶ Leysan Shamsutdinova, "Filistin Kurtuluş Örgütünün Meşruiyet Kazanması Süreci", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* (Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012).

³⁷ Rahim Ay, "İsrail'in Kuruluşunun Teolojik Meşruiyet Sorunu: 1967 Altı Gün Savaşları Bağlamında Bir Soruşturma", *Eskiye* 43 (Mart 2021), 354.

³⁸ Sançar Sefer Süer, "Uluslararası Adalet Divanının İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları Konusundaki Danışma Görüşü", *Yasama Dergisi* 14 (2010), 27.

kuvvet bulundurarak İsrail'in işgal ettiği Sina Yarımadası'nın geri kalanını müzakere masasına getirmeyi hedeflemiştir. Savaşın patlak vermesiyle birlikte, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, kendi müttefiklerine büyük yardım operasyonları başlatmış, bu durum iki nükleer güç arasındaki gerilimi arttırmıştır. Savaş, Arap koalisyonunun başarılı bir şekilde Süveyş Kanalı'nı geçmesiyle devam etmiştir. Mısır birlikleri, İsrail ateşkes hatlarını aşarak neredeyse sorunsuz bir şekilde Sina Yarımadası'na ilerlemiş ancak, İsrail üç gün içinde büyük bir karşı saldırı başlatmış ve Mısır'ın ilerleyişini durdurarak bir askerî çıkmaza yol açmıştır. Suriye ise Golan Tepeleri'ne saldırmış ve başlangıçta İsrail'in kontrolündeki topraklarda ilerleme sağlamıştır. Ancak, yoğun çatışmaların ardından İsrail güçleri Suriyelileri geri püskürtmüş ve savaş öncesi ateşkes hatlarına geri dönmüştür. İsrail ordusu daha sonra Suriye topraklarına yönelik bir karşı saldırı başlatmış ve bir hafta içinde Şam'ın çevresini bombalamıştır.³⁹

BM Güvenlik Konseyi ateşkes ilan eden ve 242 sayılı kararın uygulanmasını talep eden 338 sayılı kararı yayınlamıştır. İsrail'in Ortadoğu'da varlığını sürdürebilmesi için kendi siyasi ve askeri yapısını yeniden düzenlemesi, böylece Ortadoğu'nun değişen koşullarına uyum sağlayıp hazırlıklı olması ve en önemlisi de rakiplerini küçümsememesi gerektiğini acı bir dersle öğrenmiştir. İsrail, ABD'nin desteğiyle durumu kurtardı denilebilir. Arap ülkeleri ise İsrail'in Ortadoğu ve dünya siyasetinin bir gerçeği olduğunu kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu gerçeği ilk dile getiren ülke ise Mısır olmuştur.⁴⁰ Bu savaş İsrail'in bölgedeki gücünün sarsıldığını ve Arap ülkelerinin diplomasiye daha açık hale geldiğini göstermiştir.

1973 Yom Kippur Savaşı'nı sosyolojik açıdan analiz etmek gerekirse bu hadisenin, uluslararası ilişkilerin, askeri stratejilerin ve siyasi dinamiklerin etkileşimini vurguladığı söylenebilir. İlk olarak savaşın tarihsel bağlamı, Mısır ve Suriye'nin İsrail'e karşı saldırıları, ulusal ve dini bayramlarla ilişkilendirilen bir savaş hadisesi dikkat çekmektedir. Bu durum, savaşın simgesel ve sembolik boyutunu vurgulayarak, savaşın tarafları arasındaki ulusal kimliklerin ve sosyo-dinî duyguların nasıl etkilendiğini göstermektedir.⁴¹

³⁹ Hikmet Mengüaslan, "Yom Kippur'dan İkinci Lübnan Savaşı'na: İsrail'de Devlet -Toplum ilişkisi ve Savaş'a Bakış", *Yeni Fikir Dergisi* 10/21 (Aralık 2018), 102-114.

⁴⁰ Mehmet Erkan Killoğlu, "1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı ve Ortadoğu". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 3/2 (2022), 148.

⁴¹ Savaşın patlak vermesiyle birlikte, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği gibi büyük güçlerin müdahalesi ve taraflara yardım etmesi, uluslararası ilişkilerin ve güç dengelerinin savaşın seyrini nasıl etkilediğini göstermektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, bölgede yaşanan savaşın sadece yerel bir çatışma olmadığını, aynı zamanda küresel güçlerin çatışmasının bir parçası olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Savaşın askeri stratejileri ve USA ve SSCB'nin müdahaleci taktikleri, her iki tarafın da askeri kapasitelerini ve zayıf noktalarını ortaya koymaktadır. Mısır ve Suriye'nin sürpriz saldırıları ve İsrail'in karşı saldırıları, askeri planlamanın ve operasyonların süreçte nasıl belirleyici rol oynadığını bizlere göstermektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes ilan etmesi ve 242 ve 338 sayılı kararların alınması, uluslararası toplumun savaşa müdahale etme ve çatışmaları sonlandırma çabalarını yansıtır. Bu durum uluslararası toplumun, bölgede kalıcı barış ve istikrarın sağlanması için nasıl ve neden harekete geçmesi gerektiğinin önemini açığa çıkarmaktadır. Son olarak, savaşın sonuçları ve etkileri, bölgesel güç dengelerinin nasıl değiştiğini ve taraflar arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğini, İsrail'in gücünün sarsılması ve Arap ülkelerinin diplomatik açılımlara daha açık hale gelmesi, bölgesel dinamiklerin nasıl değiştiğini ve taraflar arasındaki ilişkilerin nasıl evrildiğini gösterir. Gözden kaçmaması gereken önemli bir husus ise; savaşın sadece askeri bir çatışma olmadığı, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin, siyasi dinamiklerin ve toplumsal etkileşimlerin karmaşık bir kombinasyonunun bir yansıması olduğu gerçeğidir.

1.7. Barış Arayışında Bir Dönüm Noktası: Camp David Süreci

1978 yılında, Ortadoğu'da yaşanan sorun için tarihi bir olay gerçekleşmiştir. İsrail ve Mısır, ABD'nin arabuluculuğunda Camp David'de barış görüşmeleri yapmıştır.⁴² Bu antlaşma, iki ülke arasındaki uzun süren çatışmaya son vermek için önemli adımlar içermektedir. İsrail, 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda ele geçirdiği Sina Yarımadası'nı Mısır'a geri vermiş, Mısır ise İsrail'i tanımış ve İsrail ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Bu antlaşma, İsrail ile Arap ülkeleri arasında imzalanan ilk barış antlaşması olmakla birlikte Arap dünyasında tepkiyle karşılanmıştır. Birçok Arap ülkesi, Mısır'ı İsrail ile iş birliği yapmakla suçlamış, Arap Birliği, Mısır'ı üyelikten çıkarmış ve başkentini Kahire'den Tunus'a taşımıştır. Camp David süreci, ABD ve Mısır arasında bir yakınlaşmaya yol açmıştır.⁴³

Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Camp David Antlaşması'nı Filistin davasına ihanet olarak görmüştür. FKÖ lideri Yaser Arafat bu antlaşmanın Filistinlilerin haklarını yok saydığını ve İsrail'in işgal altındaki topraklardan çekilmesine aracı olmadığını belirtmiştir. Arafat Camp David'in bölgede karışıklığı tetikleyeceğini ve derinleştireceğini düşünmüştür. Antlaşma, Ortadoğu'da barışı sağlamak yerine bölgede daha fazla kaosa sebep olmuştur. İsrail, antlaşmanın şartlarına uymayarak, işgal ettiği toprakları ilhak etmiş, yeni Yahudi yerleşimleri kurmuş ve Lübnan'ı işgal etmiştir. FKÖ ise, İsrail'in varlığını tanıyan BM kararlarını reddetmiş ve Lübnan'dan çıkmak zorunda kalmıştır. Camp David Antlaşmaları, Ortadoğu'da sorunları çözmekten çok derinleştirmiş⁴⁴ ve bölgedeki sorunları tamamen çözmemiştir. İsrail ve Mısır arasındaki ilişkiler zaman zaman gerilmekle birlikte Filistin meselesi (İsrail sorunu) halen devam etmektedir. Camp David Antlaşması, Ortadoğu tarihinde önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilse de bölgenin geleceği için daha fazla çaba gerektiği de bir gerçektir.

1.8. Lübnan Savaşı

1982 yılında İsrail-Filistin çatışmasının bir parçası olarak patlak veren Lübnan Savaşı, İsrail'in Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Lübnan'daki varlığını ortadan kaldırmak için Lübnan'a askeri müdahalede bulunmasıyla başlamıştır. İsrail güçleri, Lübnan'ın başkenti Beyrut'u abluka altına alarak FKÖ lideri Yaser Arafat ve diğer üst düzey yetkilileri Tunus'a gitmeye (sürgüne) zorlamıştır. Bu arada, İsrail'in müttefiki olan Lübnanlı Hıristiyan milisler, Sabra ve Şatilla isimli Filistinli mülteci kamplarına baskın düzenleyerek çoğunluğu kadın, çocuk ve yaşlılardan oluşan 3000'den fazla savunmasız sivil mülteci Filistinliyi, İsraili askerlerin

⁴² Ortadoğu'da barışın sağlanması için ABD'nin öncülüğünde 1978 yılında Mısır ve İsrail arasında Camp David Antlaşmaları imzalandı. Bu antlaşmalar, bölgede yeni bir dönemin başlamasına neden oldu. Mısır, İsrail'i tanıyarak Arap Birliği'nden ayrıldı ve Filistin davasını yalnız bıraktı. Bu durum, Arap Birliği'nin gücünü ve birliğini zayıflattı. Bugün de Camp David Antlaşmaları'nın etkileri devam ediyor. ABD, bölgedeki başat aktör olarak kalmaya çalışıyor. Camp David Antlaşmaları'nın nasıl oluştuğunu, ne amaçladığını ve bölgedeki sonuçlarını günümüze kadar incelemek için bakınız: Elif Miray Yazıcı, "Camp David Antlaşmaları Çerçevesinde Mısır-İsrail İlişkileri ve Günümüze Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi* 1/1 (2021), 1-19.

⁴³ Bu yakınlaşmanın önemli yönlerinden biri de askeri alandır. Mısır ordusu, ABD ile birçok alanda askeri iş birliği yapmıştır. Bunlar arasında silah anlaşmaları, ortak tatbikatlar, maddi yardımlar, ortak operasyonlar, istihbarat çalışmaları gibi faaliyetler bulunmaktadır. Bu iş birliği, Mısır ordusunun modernizasyonu ve güçlenmesine katkı sağlamıştır. Detaylı bilgi için: Alptuğ Kudoğlu, "Camp David Sonrası ABD-Mısır Yakınlaşması: Askeri Boyut", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 5/1 (Haziran 2018), 101-137.

⁴⁴ Ekrem Memiş, *İsrail Nereye Koşuyor* (Ankara: Ekin Kitabevi, 2006), 149-154.

yardımla⁴⁵ katletmiştir.⁴⁶ Bu katliam⁴⁷, uluslararası toplumun sert eleştirilerine ve kınama kararlarına neden olmuştur.

1.9. Kolektif Başkaldırı: Birinci İntifada

“İntifada”, Filistinlilerin İsrail’in Filistin toprakları üzerindeki işgaline karşı gösterdikleri direnişin bir ifadesi olarak kabul edilir. Bu terim, genellikle “Filistin halkının başkaldırısı” olarak tanımlanır⁴⁸ ve Arap halkının İsrail işgaline karşı gösterdiği kolektif başkaldırının sembolüdür.⁴⁹ İntifada, Filistinlilerin toprakları üzerindeki egemenlik haklarını geri kazanma çabalarının bir parçası olarak tarihe geçmiştir. Bu olaylar, bölgedeki siyasi dinamikler üzerinde derin etkiler bırakmış ve Filistin halkının ulusal kimliğinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. İntifada, aynı zamanda uluslararası toplumun dikkatini Filistinlilerin yaşadığı zorluklara ve hak arayışlarına çekmiş, bölgesel ve küresel düzeyde önemli bir mesele haline gelmiştir.

İsrail-Filistin çatışmasının bir dönüm noktası olan Birinci İntifada, 1987 yılında Filistinlilerin İsrail’in işgaline karşı başlattıkları kitlesel direniş hareketidir.⁵⁰ Filistinliler, taşlar, molotof kokteylleri ve sivil itaatsizlik eylemleriyle İsrail güçlerine karşı koymuş; İsrail ise, bu ayaklanmayı bastırmak için aşırı güç, tutuklama, sınır dışı etme ve yerleşim inşası gibi yöntemler kullanmıştır. Bu süreçte, binlerce sivil ve çocuk Filistinli yaralanmış veya hayatlarını kaybetmiştir. Bunun yanı sıra birçok Filistinli psikolojik ve fiziksel işkence görmüştür. Bu nedenle Birinci İntifada, Filistin halkının yaşadığı toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunları daha da derinleştirmiştir.⁵¹ Bu ayaklanma, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etme hakkını ve ulusal kimliklerini ortaya koymuştur. Filistin coğrafyasında yaşanan İntifada hareketleri, işgalci İsrail ile yaşanan anlaşmazlıkların en kayda değer yönlerinden birini temsil etmektedir.⁵²

1.10. Oslo Anlaşması

Zorlu bir mücadele sürecinin ardından, İsrail ile FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) arasında 13 Eylül 1993 tarihinde Oslo Anlaşması imzaya açılmıştır.⁵³ İsrail-Filistin çatışmasında barış umutlarını yeşerten Oslo Barış Süreci, İsrail ve FKÖ arasında gizli görüşmelerin sonucunda başlamıştır.⁵⁴ Taraflar, birbirlerini tanımayı ve Filistin’e kademeli olarak özerklik vermeyi kabul etmiştir. Filistinlilerin meşru temsilcisi olarak FKÖ’yü tanıma taahhüdünde bulunan İsrail,

⁴⁵ Mustafa Dutak, *İsrail Devletinin Kuruluşundan Filistin Devletinin Kuruluşuna Kadar Arap Ülkeleri ve İsrail İlişkileri (1948-1988)* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007) 100.

⁴⁶ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (Bursa: Alfa Yayınları, 2017), 101-108.

⁴⁷ Bu katliam, İsrail askeri tarafından tamamen kuşatılmış olan kamplarda, dönemin İsrail savunma bakanı Ariel Şaron’un bilgisi ve desteği dâhilinde gerçekleştirilmiştir. Bu bilginin ortaya çıkması üzerine, Şaron uluslararası toplumun ve İsrail halkının tepkisiyle karşılaşmış ve istifa etmek zorunda kalmıştır. Şaron, bu olay nedeniyle “Sabra ve Şatilla kasabı” olarak anılmaya başlanmıştır. Detaylı bilgi için: Rüyeyda Andırırbu, “Lübnan Hükümeti’nin Güvenlik Sorununa Dönüşen Filistinli ve Suriyeli Mülteciler”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 5/1 (2022), 244-256.

⁴⁸ *Türk Dil Kurumu*, “İntifada” (Erişim 14 Ocak 2024).

⁴⁹ Savaş Kurtuluş Çevik, “Sanatsal İntifada Bir İşgalin Anatomisi/Filistin”, *İdil Sanat ve Dil Dergisi* 9/73 (2020), 1365.

⁵⁰ İslam Asalya, *Aksa İntifadası Bir Halk Ayaklanmasının Muhasebesi* (İstanbul: İNSAMER, 2019), 2-3.

⁵¹ İslam Asalya, *Aksa İntifadası Bir Halk Ayaklanmasının Muhasebesi*, 3.

⁵² Hamdullah Baycar-Emrah Atar, “An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy”, *İmgelem* 5/9 (2021), 565.

⁵³ Erhan Çağrı, “Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56/02 (2001), 174.

⁵⁴ Özge Özkoç, “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 64/03 (Mart 2009), 178.

FKÖ'nün de İsrail devletini tanınması ve İsrail'in varlığına yönelik her türlü şiddet eyleminden feragat etmesi karşılığında, Filistin Yönetimi'nin denetimindeki topraklarda Filistinlilerin seçeceği bir yasama meclisinin kurulmasına izin verecekti. Ayrıca, Filistinliler, Gazze Şeridi'nin ve Batı Şeria'nın bir kısmında özerk bir yönetim oluşturma hakkına sahip olacaklar ve bu topraklarda yaşayan Filistinlilere egemenliğin bir göstergesi olarak nüfus cüzdanı ve pasaport verilecekti.⁵⁵

ABD'nin başkenti Washington'da düzenlenen tarihi bir törende, İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin ve FKÖ lideri Yaser Arafat el sıkışmıştır. Ancak, 1995 yılında İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin, barış anlaşmasına karşı çıkan bir Yahudi radikal tarafından suikasta uğramıştır.⁵⁶ Bu olay, barış sürecini sekteye uğratmış ve taraflar arasındaki güveni zedelemiştir. Anlaşmanın imzalanmasından sonraki beş yıllık süreçte, “en başından beri Filistin topraklarında işgalci, sömürgeci ve yerleşimci bir devlet olma yolunu seçen”⁵⁷ İsrail, verdiği taahhütleri yerine getirmemiştir.⁵⁸

1.11. İkinci İntifada (El Aksa İntifadası): Tarih ve İçerik

El Aksa İntifadası olarak bilinen ikinci İntifada⁵⁹ 2000 yılı Eylül ayından başlayıp, 2005 yılına kadar süren Filistinlilerin ikinci büyük ayaklanmasıdır. Bu çatışma, İsrail ve Filistin arasındaki gerilimlerin yükseldiği bir dönemde patlak vermiştir. İkinci İntifada, İsrail-Filistin çatışmasının önemli bir dönemi olarak kabul edilir ve bu dönemdeki olaylar, İsrail'in sağcı lideri Ariel Şaron'un, Müslümanlar için kutsal kabul edilen Mescid-i Aksa'ya girmesiyle tetiklenmiştir.⁶⁰ Bu ziyaret, Filistinlilerin büyük tepkisine neden olmuş ve İsrail'e karşı silahlı bir ayaklanma başlatmıştır. İsrail ise, Filistinlilere karşı askeri operasyonlar düzenleyerek sert bir şekilde müdahale etmiştir. Bu süreçte, taraflar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış ve binlerce kişi ölmüş veya yaralanmıştır. Bu ayaklanma, İsrail-Filistin barış sürecini durma noktasına getirmiş ve bölgedeki istikrarsızlığı artırmıştır. İkinci İntifadanın ana noktaları:

Tarih ve Direniş: İkinci İntifada, 28 Eylül 2000 tarihinde başlamıştır. Ariel Şaron'un Tapınak Tepesi'ne gezisi, bu dönemdeki gerilimi artıran bir olaydır. İntifada, Filistin halkının İsrail işgaline karşı direnişini ifade eder.

Olaylar ve Çatışmalar: İntifada sırasında, Batı Şeria ve Gazze Şeridi gibi birçok bölge, İsrail askerlerinin istilasına maruz kalmış ve bu durum tarım alanlarının tahrip edilmesine neden olmuştur. Ayrıca, bölgede birçok evin yıkılması da söz konusu olmuş, bu durum yerel halkın yaşam koşullarını ciddi şekilde etkilemiştir. Bu süreç, bölgedeki insani durumu ağırlaştırmış ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Binlerce insan hayatını kaybetti. İkinci İntifada (El Aksa İntifadası) yaşanan olay ve çatışmalar yönüyle Filistin-İsrail çatışmasının önemli bir dönemidir ve sosyolojik açıdan incelendiğinde olaylar ve çatışmalar şu şekilde analiz edilebilir:

⁵⁵ İslam Asalya, *Aksa İntifadası Bir Halk Ayaklanması Muhasebesi*, 3.

⁵⁶ M. Lutfullah Karaman, “Filistin”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 25 Mayıs 2024).

⁵⁷ Berdal Aral, “Oslo 'Peace Process' As A Rebuttal of Palestinian Self-Determination”, *Ortadoğu Etütleri* 10/1 (2018), 1.

⁵⁸ İslam Asalya, *Aksa İntifadası Bir Halk Ayaklanması Muhasebesi*, 4.

⁵⁹ Davut Ateş, “Gazze Trajedisi: Sorumluluk ve Kavramların Haklılaştırma İşlevi”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2009), 67.

⁶⁰ Zafer Balpınar, *İsrail'in Demir Yumruk Politikası-İki İntifada ve Barış Süreci Bağlamında Bir Analiz* (Ankara: Nobel Yay. 2021).

Toplumsal Hareketlilik ve Katılım: İntifada, İsrail'in haksız işgal, baskı ve uygulamalarına toplumsal bir tepki olarak ortaya çıkmış; Filistin halkı, işgale karşı direniş göstermek amacıyla bir araya gelmiştir. Gösteriler, mitingler, boykotlar ve sivil itaatsizlik gibi toplumsal hareketlilik biçimleri, İntifada'nın temel öğeleri olarak göze çarpmaktadır.

Kimlik ve Dayanışma: İntifada hareketi, Filistinlilerin kimliklerini koruma ve topraklarını savunma amacıyla bir araya gelmelerini sağlamıştır. Toplum içinde dayanışma artmış ve Filistinliler, işgalci güce karşı birlikte mücadele etmiştir. Bu da İntifadanın Filistin halkında toplumsal bütünleşme adına etkin bir işlev gördüğünü göz önüne sermektedir.

Sokakta ve Evlerde Direniş: İntifada sırasında sokaklarda çatışmalar yaşanmıştır. İsrail askerleri ile Filistinli gençler arasında taşlı çatışmalar, göz yaşartıcı gaz kullanımı ve silahlı çatışmalar süregelirken evlerde de güçlü direnişler yaşanmıştır. Filistinli aileler, evlerinin zorba ve işgalci İsraililer tarafından yıkılmasına karşı bir araya gelmiştir. Sokak direnişlerine ilave olarak evlerde yaşanan bu güçlü direniş örneklerinin toplumsal direniş kültürüne katkıları tüm Filistin coğrafyasında görülmüştür.

Medya ve Propaganda: İntifada, medyanın etkili bir şekilde kullanıldığı bir dönemdir. Televizyon, radyo, gazete ve internet gibi medya kanalları, İntifada'nın gelişimini ve etkisini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Filistinli aktivistler, olayları dünya kamuoyuna duyurmak için anılan medya araçlarını aktif olarak kullanmış; Medya, İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırılarını nasıl sunacağı konusunda da önemli bir rol oynamıştır. Bu, algı yönetimi ve propaganda stratejileriyle ilgili bir sosyolojik boyuttur. İşgalci İsrail yönetimi de kendi propagandasını yaparak, Filistinlileri terörist olarak göstermeye çalışmıştır. Filistinlilerin acıları, direnişleri ve kayıpları medya aracılığıyla dünyaya aktarılmış ve medyanın görsel ve yazılı içerikleri, insanların duygusal tepkilerini etkilemiştir. Bu duygusal etki, toplumsal hareketliliği arttırmış ve Filistin halkının birlikte mücadele etme isteğini güçlendirmiştir.

Medya, uluslararası toplumun dikkatini çekmiş ve Filistinlilere destek vermiştir. İnsan hakları ihlalleri, medya aracılığıyla dünya gündemine taşınmış ve İsrail'in eylemleri eleştirilmiştir. İntifada dönemi, medyanın gücünü ve toplumsal dinamikleri anlamak için önemli bir örnektir. Bu süreç, insanların bilgiye erişimini, duygusal tepkilerini ve toplumsal hareketliliği nasıl etkilediğini göstermektedir.

İnsan Hakları ve Uluslararası İlişkiler: İntifada, insan hakları ihlallerinin arttığı bir dönemdir. İsrail'in Filistinli sivillere yönelik saldırıları, uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Birçok ülke, İntifada sırasında Filistinlilere destek vermiş ve İsrail'i eleştirmiştir. İkinci İntifada dönemi, Filistin-İsrail çatışmasının bir yansıması olarak insan hakları ihlallerinin arttığı bir dönemdir. İntifada, Filistin halkının işgale karşı direnişini ifade ederken, insan hakları ihlalleri bu direnişin merkezinde yer almıştır. Filistinli aktivistler, insan haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulayarak toplumsal bilinci arttırmıştır. İntifada sırasında medya, insan hakları ihlallerini dünya kamuoyuna taşımıştır. Görsel ve yazılı içeriklerle Filistinlilere yönelik saldırılar belgelenerek yayımlanmıştır. Bu, uluslararası toplumun dikkatini çekmiş ve İsrail'in eylemleri eleştirilmiştir. Birçok ülke, İntifada sırasında Filistinlilere destek vermiştir. Bu, insan hakları ihlallerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. İsrail'in Filistinli sivillere yönelik saldırıları, uluslararası ilişkilerde gerginliklere yol açmış ve İsrail eleştirilmiştir.

İntifada, insan hakları ihlallerine karşı toplumsal bir tepki olarak başlamıştır. Filistin halkı, dayanışma içinde işgale karşı mücadele etmiştir. İnsan hakları savunucuları, bu dönemde Filistinlilere destek vermek için bir araya gelmiştir. İntifada dönemi, insan hakları ihlallerinin toplumsal dinamikleri, kimlik oluşumunu ve dayanışmayı nasıl etkilediğini göstermek açısından önemlidir. Bu süreç, insan haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulayan bir toplumsal hareket olarak tarihe geçmiştir.

İntifada'nın Sona Ermesi: Oslo Anlaşmalarının başarısızlığı ve Ariel Şaron'un Tapınak Tepesi'ni ziyareti gibi olaylarla tetiklenen İkinci İntifada'da yaşanan çatışmalar, Şubat 2005'te Ariel Şaron ve Mahmud Abbas'ın katılımıyla gerçekleşen Sharm el-Sheikh Zirvesi ile sona ermiştir. Bu ayaklanma, Filistinlilerin milli kurtuluş çabalarının bir yansıması olarak görülürken, İsraililerce terörizm olarak değerlendirmiştir. İkinci İntifada, Filistin ve İsrail arasındaki karmaşık siyasi ve toplumsal dinamiklerle şekillenmiş ve büyük insani kayıplara yol açmıştır. Filistin tarafında toplam ölü sayısı 4412 iken, İsrail cenahında 1069'a ulaşmıştır.⁶¹ Ayrıca birçok yabancı da ayaklanma sürecinde hayatını kaybetmiştir. Bu dönem, barış sürecinin başarısızlığını ve taraflar arasındaki derin güvensizliği yansıtmaktadır. İkinci İntifada, toplumsal dinamikleri, kimlik oluşumunu ve dayanışmayı anlamak için önemli bir örnektir. Bu dönem, Filistin halkının direniş ruhunu ve İsrail işgaline karşı mücadelesini yansıtmaktadır.

İntifada, Filistin halkının işgale karşı direnişini sembolize eder. Bu olay, toplumsal bir tepki olarak ortaya çıktı ve geniş bir kesimi içermiştir. Direniş, sadece silahlı çatışmalarla değil, aynı zamanda sivil itaatsizlik, gösteriler, boykotlar ve kültürel etkinliklerle de ifade edilmiştir. İntifada, Filistinlilerin kimliklerini koruma, topraklarını savunma ve bağımsızlık taleplerini dile getirme amacıyla bir araya gelmelerini sağlamıştır. İkinci İntifada, Filistin halkının direniş ruhunu ve İsrail işgaline karşı mücadelesini yansıtan önemli bir sosyolojik evredir. Sosyolojik olarak incelendiğinde, bu dönem, toplumsal dinamikleri, kimlik oluşumunu ve dayanışmayı anlamak için önemli bir örnek teşkil eder.

2005 yılında İsrail, ayrılma planının bir parçası olarak Gazze Şeridi'nden çekilmiştir. Ancak İsrail Gazze'nin sınırlarını, hava sahasını ve sularını kontrol etmeye devam etmiştir. Gazze Şeridi kuşatma altında yoğun nüfuslu ve yoksul bir bölge haline gelmiştir.

1.12. Hamas'ın Parlamento Zaferi ve Bölünme

Filistin'de 2006 yılında gerçekleşen parlamento seçimleri, Filistin siyasetinde ve İsrail-Filistin çatışmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu seçimlerde, İsrail'i tanımayan ve silahlı direnişi savunan bir İslamcı grup olan Hamas, çoğunluğu elde etmiştir. Ancak, Hamas'ın zaferi, uluslararası toplumun ve özellikle İsrail, ABD ve AB'nin tepkisine neden olmuştur. Bu ülkeler, Hamas ile görüşmeyi reddetmiş ve Filistin'e ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulamıştır. Bu durum, Filistin içinde de bölünmeye yol açmıştır. Hamas ile FKÖ'nün laik ve ılımlı kanadı olan El Fetih arasında bir iç savaş çıkmıştır. 2007 yılında, Hamas tarafı Gazze Şeridi'nde, El Fetih tarafı ise Batı Şeria'da iktidarı ele geçirmiştir. Böylece, Filistin toprakları iki

⁶¹ Olayların yaşandığı süreçte 48.322 Filistinli 4.500 İsraili yaralandı. AA, "İkinci İntifada'nın sembol ismi Muhammed Durra'nın öldürülmesinin üzerinden 21 yıl geçti", (Erişim 25 Mayıs 2024).

ayrı yönetim altında bölünmüştür. Bu bölünme, Filistinlilerin ulusal birliğini ve kendi devletlerini kurma umudunu zayıflatmıştır.

Gazze Şeridi, İsrail ve Filistin arasındaki çatışmanın en kritik bölgelerinden biridir. Gazze Şeridi, 2007 yılından beri Hamas'ın kontrolü altındadır. İsrail, Gazze'den kendisine yönelen roket saldırılarını durdurmak iddiasıyla Gazze'ye üç büyük askeri operasyon düzenlemiştir. Bu operasyonlar, 2008-2009, 2012 ve 2014 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu operasyonlar sırasında, çoğu sivil binlerce insan hayatını kaybetmiş, yaralanmış ve Gazze'de büyük bir yıkım meydana gelmiştir. Uluslararası toplum, İsrail'in orantısız güç kullanımını, insan hakları ve uluslararası hukuk ihlallerini kınamıştır.

1.13. Canlanan Umutlar: BM'nin Haksız Yerleşimlerin Durdurulması İstemi

İsrail-Filistin çatışmasında barış umutlarını canlandırmak için 2016 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2334 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu karar, Filistin topraklarındaki İsrail varlığını (işgal sonucu yerleşim faaliyetlerini) “hukuka aykırı” olarak nitelendirmiş ve “derhal ve tamamen durdurulmasını” istemiştir.⁶² Ayrıca, bu karar, işgale son verilmesi ve 1967 sınırlarına dayalı iki devletli bir çözümün desteklenmesi çağrısında bulunmuştur. Bu karar, İsrail tarafından reddedilmiş, ancak Filistin tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

1.14. Barış Sürecinin Karmaşık Hale Gelişi: Trump'ın Kudüs Hamlesi

Kudüs, İsrail-Filistin çatışmasının en hassas ve kritik konularından biridir. Kudüs hem Yahudiler hem de Müslümanlar için kutsal bir şehirdir. 2017 yılında Amerika Başkanı Donald Trump, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığını ve ABD Büyükelçiliğini Tel Aviv'den buraya taşıdığını dünyaya ilan etmiştir. Bu karar, gelecekteki Filistin devletinin başkenti olarak Doğu Kudüs'ü görmek isteyen Filistinliler, Arap ülkeleri ve uluslararası toplumun büyük bir bölümü tarafından kınanmış ve reddedilmiştir. Bu karar, bölgede yeni bir gerilim ve şiddet dalgasına neden olmuş ve İsrail-Filistin barış sürecini daha da zorlaştırmıştır.⁶³

Trump'ın Kudüs kararı, uluslararası toplumun büyük bir kısmı tarafından tepkiyle karşılanmış ve uluslararası ilişkilerde büyük bir gerilime neden olmuştur. Bu vakia uluslararası toplumun, bölgesel çatışmalar ve barış süreçleri üzerindeki etkisini ve küresel dayanışmanın nasıl şekillendiğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu karar, bölgede yeni bir şiddet dalgasına yol açmış, sosyal hareketlilik ve protesto eylemleri gibi sosyal dinamikleri de tetiklemiştir. Bu durum bölgede, sosyal ve siyasi istikrarsızlığın artmasına ve toplumsal gerilimlerin yükselmesine sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak, Trump'ın Kudüs kararı, Filistin-İsrail barış sürecini daha da karmaşık hale getirmiştir. Bölgedeki siyasi, sosyal ve uluslararası

⁶² “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2334 sayılı kararı, İsrail'in 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan sonra ele geçirdiği topraklardaki yerleşim faaliyetleri ile ilgilidir. Bu karar, İsrail'i “uluslararası hukuka aykırı yerleşim faaliyetlerini derhâl ve tamamen durdurmaya” çağırılmıştır” ve 23 Aralık 2016'da kabul edilmiştir. Bu karar, “Filistin, İsrail ve Filistin-İsrail meselesinin çözümü için siyasi ve hukuki önem taşımaktadır. Ayrıca, 2334 no'lu karar, sorunun ve haliyle çözümün sadece İsrail'i değil, Filistin ve İsrail olmak üzere iki tarafı kapsadığını hatırlatmıştır. 1967 sınırlarının kabulü ve çözümün buna göre olması gerektiği BMGK tarafından yeniden tekrarlanmıştır.” *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*, “BM Güvenlik Konseyi'nin 2334 Sayılı Kararı Nasıl Yorumlanabilir?” (Erişim 25 Mayıs 2024).

⁶³ Mehmet Öztürk, “Trump'ın Kudüs Kararının Bir Analizi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8/4 (2019), 2876-2905.

ilişkilerin karmaşıklığını ve hassasiyetini vurgulayan bu karar, barış sürecinin zaten zorlu olan dinamiklerini daha da kötüleştirmiş ve bölgedeki istikrarsızlığı artırmıştır.⁶⁴

1.15. Filistin Davasına İhanet: Abraham Anlaşmaları

İsrail, 2020 yılında dört Arap ülkesiyle ilişkilerini normalleştiren anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar, ABD'nin aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu anlaşmaların adı Abraham Anlaşmalarıdır.⁶⁵ Bu anlaşmaları imzalayan Arap ülkeleri şunlardır:

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), 13 Ağustos 2020'de İsrail ile ilişkileri normalleştirmeyi kabul etmiş ve İsrail'i tanıyan üçüncü Arap ülkesi ve Körfez ülkeleri arasında ilk ülke olmuştur. Bahreyn, 15 Eylül 2020'de Beyaz Saray'da düzenlenen törende İsrail ile ilişkilerini normalleştiren anlaşmayı imzalayarak, İsrail'i tanıyan dördüncü Arap ülkesi olmuştur. Sudan, 23 Ekim 2020'de İsrail ile ilişkileri normalleştireceğini duyurmuş ve Arap ülkeleri arasında beşinci sırayı almıştır., Altıncı sırada yer alan Fas ise, 10 Aralık 2020'de İsrail ile ilişkilerini normalleştirmeyi kabul etmiştir. Bu anlaşmalar, İsrail'in Arap dünyasıyla ilişkilerinde bir atılım olarak görülürken, aynı zamanda bazı Filistinliler ve Araplar tarafından Filistin davasına ihanet olarak nitelendirilmiştir. Bu anlaşmaların Filistinlilerin kendi devletlerini kurma hakkını ve 1967 sınırlarına dayanan iki devletli bir çözümü zedelediği öne sürülmüştür.

1.16. Yakın Tarih Şiddet Dalgaları: 2021 Sonrası Yaşananlar

İsrail-Filistin çatışmasında 2021 yılında yaşanan son şiddet dalgası, Kudüs'te yaşanan gerginliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kudüs'te Şeyh Cerrah mahallesindeki Filistinli ailelerin İsrail mahkemesi tarafından tahliye edilmek istenmesi, Filistinlilerin tepkisine neden olmuştur. Ayrıca, Ramazan ayı boyunca İsrail polisinin Mescid-i Aksa'ya yaptığı baskınlar, Filistinlilerin kutsal mekânına saygısızlık olarak algılanmıştır. Bu olaylar, Gazze'yi yöneten Hamas'ın İsrail'e roket saldırısı başlatmasına yol açmıştır. İsrail ise, Gazze'ye hava saldırıları düzenleyerek karşılık vermiştir. Bu çatışmalarda, çoğu Gazze'de olmak üzere yüzlerce insan hayatını kaybetmiş veya yaralanmıştır. Bu şiddet dalgası, uluslararası toplumun endişesini ve tepkisini çekmiştir. Birleşmiş Milletler (BM), ABD ve diğer ülkeler, taraflara derhal ateşkes yapılması ve durumun gerginliğinin azaltılması çağrısında bulunmuştur. Ancak, taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır. İsrail, Hamas'ı tamamen yok etmek istediğini, Hamas ise İsrail'in işgaline son verilmesini istediğini belirtmiştir.

1.17. Aksa Tufanı: Filistin-İsrail Çatışmasında Bir Dönüm Noktası

El-Aksa Tufanı, Hamas'ın topraklarını elinden alan uzun yıllar boyunca halkına ölüm kusan işgalci İsrail'e yönelik gerçekleştirdiği geniş çaplı saldırılarının adıdır. Bu saldırı ismi, İslam'ın

⁶⁴ Donald Trump'ın Kudüs hamlesi, İsrail-Filistin çatışmasının önemli bir dönüm noktası olmuştur ve bu durum, sosyolojik ve uluslararası ilişkiler açısından derinlemesine incelenmelidir. Kudüs hem Yahudiler hem de Müslümanlar için kutsal bir şehir olması sebebiyle bu kararın yansımaları etnik, dini ve ulusal kimlikler üzerinde derin ve karmaşık bir etki yaratmıştır. Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması ve ABD Büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıma kararı başta Türkiye olmak üzere; Filistinliler, Arap ülkeleri ve uluslararası toplumun geniş kesimleri tarafından kınanmış ve reddedilmiştir. Bu durum, Filistinlilerin ulusal kimliklerinin ve gelecekle ilgili beklentilerinin nasıl şekillendiğini ve Trump'ın kararının bu beklentilerle nasıl çeliştiğini göstermektedir.

⁶⁵ Detaylı bilgi için bakınız: Kemal Başak, "İbrahim Anlaşmaları'nın Ortadoğu Bölgesel Barışına Etkileri", *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 3/2 (2023), 1-17.

üçüncü en kutsal mabedi olan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya referansla verilmiştir ve Filistinli Müslümanlar için önemli bir sembolü temsil eder. Bu çatışma, 7 Ekim 2023'te paramiliter örgüt Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları'nın İsrail geneline yayılan büyük çaplı saldırısıyla başlamıştır.⁶⁶ Bu çatışma, İsrail-Filistin çatışmasının bir parçası olarak Gazze Şeridi'nde devam etmektedir. Son zamanlarda, Refah'ta da İsrail güçlerinin mülteci çadırlarını hedef aldığı ve sivilleri katlettiği bilinmektedir. 28 Mayıs 2024 itibarıyla, İsrail güçlerinin kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk ayrımı yapmadan 40 bine yakın kişiyi katlettiği ve soykırım yaptığı görülmektedir. Bu suçlamalar nedeniyle İsrail hakkında çeşitli davalar açılmış ve uluslararası platformlarda yargılama süreçleri başlatılmıştır. Bu davalar, insan hakları ihlalleri ve uluslararası hukukun ihlali iddialarına dayanmaktadır. Uluslararası toplum, bu tür olayların değerlendirilmesi ve adaletin sağlanması amacıyla çeşitli mekanizmalar aracılığıyla bu süreçlere katkıda bulunmaktadır.

7 Ekim 2023'den sonra yaşanan gelişmeler, neredeyse son asrın Filistin ve İsrail arasında yaşanan çatışmaların en şiddetli evrelerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Bu çatışma, meşru Filistin direnişinin kendi topraklarındaki bir işgalciyi savuşturma mücadelesi ile Siyonizm'in yasadışı işgaline karşı yıllardır süregelen bir mücadelenin parçasıdır. Hamas operasyonları, Filistin'de çatışmasızlık dönemini sonlandırmak için değil, uzun süredir devam eden işgal ve çatışma faaliyetlerini Filistin lehine bir kazanç sağlama amacını taşıyan taktiksel bir hamle olarak yorumlanmalıdır. Bu nedenle, bu operasyonların gerçekleştiği süreçte zaten bölgede tam anlamıyla bir barış atmosferi bulunmamaktaydı ve Filistin tarafı olmayan bir barış ortamını bozmamıştır. Filistin direniş tarihi açısından bu durum oldukça önemli bir dönem olarak değerlendirilmektedir.⁶⁷

Netanyahu'nun 1996 yılında iktidara gelmesinden bu yana, barış süreci tıkanmıştı ve bu durum Filistin halkı için büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur. Filistin direniş gruplarının İsrail ile müzakerelere zorlama amacıyla gerçekleştirdiği eylemsel manevralar ve Arafat döneminden başlayarak bütün siyasi aktörlerin çabaları olumlu sonuçlar doğurmamıştır.⁶⁸ Oslo'dan bu yana müzakere masasına oturan ve beş yıl içinde bağımsız bir devlete sahip olacakları vaadinde bulunulan Filistin toplumu, 30 yıldır büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktadır.⁶⁹

Halkının yaşadığı baskı ve ablukalar artarken, bölgede 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas'ın başlattığı taarruz, geniş çaplı bir halk başkaldırısından ziyade, direniş güçlerince işgalcilere yönelik şaşırtıcı bir atak olarak değerlendirilmiştir. “Ekim saldırıları, daha önce görülmemiş bir

⁶⁶ Cenk Özgen, “Yom Kippur 2.0: Askeri Düzlemde İsrail-Hamas Savaşı'na Dair İlk Gözlemler”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 9/2 (2023), 105-124.

⁶⁷ Ahmet Emin Dağ, “Aksa Tufanı ve Yeni Bölgesel Düzen Arayışı” *İlke Analiz* (Erişim 26 Mayıs 2024).

⁶⁸ Filistin tarafının işgalci güçlerle yaptığı barış anlaşmaları, bağımsızlık getirmemiş ve verilen sözler de tutulmamıştır. İsrail'in toprak işgali ve katliam politikası devam etmiş ve bu süreçte Filistinliler kolayca ezilebilecek bir halk haline gelmiştir. Çatışmasızlık dönemlerinde, birçok Filistinli yönetici katledilmiş ve Filistin halkı katliamlara maruz kalmıştır. 2000 senesinde “Aksa İntifadası” ile başlayan süreçte Filistinliler, Siyonist yönetime ve uluslararası topluma güçlü bir mesaj vermiş olsa da işgalciler buna da yeni katliamlarla cevap vermişlerdir. Binlerce Filistinli İntifada sürecinde hayatını kaybetmiş ve 2006'dan beri uygulanan muhasara sebebiyle bölge yaşanılmaz bir hal almıştır. Buna ilaveten 2008 ve 2014 senelerinde Gazze'de gerçekleştirilen iki büyük katliamda binlerce Filistinli sivil acımasızca katledilmiştir. Sonuç olarak, İsrail ile barış yapmak Filistinlilere siyasal ve ekonomik anlamda bağımsızlık sağlamadığı gibi, keyfi öldürme ve suikastları da engelleyememiştir.

⁶⁹ Dağ, “Aksa Tufanı ve Yeni Bölgesel Düzen Arayışı”.

şekilde gerçekleşmiş; Siyonistlerin kontrolündeki şehirlere çok sayıda roket atılmış, işgal ordusu ilk defa etkili olamamıştır.”⁷⁰ Ancak işgal ordusunun karşı saldırısı, her zamanki gibi Gazze'ye ağır bombardımanlar düzenlemek ve sivilleri katletmek şeklinde olmuştur. Bu olay, Filistin-İsrail çatışmasında önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Siyonist işgal politikalarına karşı direnişin gücü ve halkın iradesi bu süreçte belirleyici oldu.⁷¹ Hamas güçlerinin 7 Ekim tarihinde İsrail'e karşı gerçekleştirdiği saldırılar, sadece Hamas'ın güç kapasitesini göstermekle kalmamış, aynı zamanda İsrail Devleti'nin hava savunma sistemindeki yetersizliği ve güvenlik kapasitesinin zafiyetini de açığa çıkarmıştır. Özellikle "Demir Kubbe" adıyla bilinen hava savunma sistemi, bu saldırılarda etkisiz kalmış ve İsrail'in savunma mekanizmasının zayıf noktalarını gözler önüne sermiştir.⁷²

Aksa Tufanı, 7 Ekim 2023 tarihinden beri yaşananlarla birlikte, asrın Filistin-İsrail çatışmasının en şiddetli aşamalarından birini oluşturmakta ve Filistin direnişi ile Siyonizm arasındaki uzun dönemli mücadeleyi yansıtmaktadır. Aksa Tufanı'nı sosyolojik açıdan inceleyecek olursak bu sürece giden aşamaları şöylece sıralamak mümkündür:

Hayal Kırıklığı ve Barış Süreci: Oslo Anlaşması'ndan bu yana İsrail ile masaya oturan Filistin halkı, bağımsızlık ve barış umuduyla bu süreci takip etmiş ancak her defasında verilen sözler tutulmamış ve İsrail tarafı işgalci politikalarına devam etmiştir. Bu süreçte İsrail, Filistin halkı ile barışmak ve ortamı yumuşatmak yerine, suikast ve işgallere devam ederek tepki çekmiş ve ortamı germiştir.

Abluka ve Sindirme: 2000 yılında Aksa İntifadası ile Filistin halkı isyan etmiş, ancak İsrail'in katliamları sona ermemiştir. 2008 ve 2014 yıllarında Gazze'ye yönelik iki büyük katliamda binlerce Filistinli sivil acımasızca hayatını kaybederken, 7 Ekim 2023'e kadar neredeyse her gün Filistin tarafında İsrail'in sebep olduğu siyasi, askeri ve ekonomik ablukalar halkı bezdirmiştir.

Normalleşme Süreci ve Hakikatler: Abraham Anlaşmaları adı altında bölgede İsrail ile normalleşme süreci devam ederken, Filistin halkının acıları görmezden gelinmiştir. Aksa Tufanı, Filistin halkının haklı mücadelesini dünya gündemine taşıyarak Siyonist işgalinin gerçek yüzünü tüm dünyaya göstermiştir. Bu çatışma, sadece Filistin ve İsrail arasında değil, tüm bölge ülkeleri ve uluslararası toplum için önemli bir meseledir. Aksa Tufanı, barış arayışında bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.⁷³

1.18. İsrail-Filistin Sorunu: İnsan Hakları ve Barış İçin Uluslararası Toplumun Rolü

Siyonist İsrail yönetiminin kuruluşundan bugüne kadarki süreçte gerçekleşen şiddet dolu ve insani olmayan saldırılar, binlerce masum Filistinlinin kendi topraklarında öldürülmesine, yaralanmasına ve topraklarının gasp edilerek sürülmesine sebep olmuştur. 7 Ekim 2023'ten sonra yaşanan olaylar, İsrail'in Gazze'de savaş hukukuna ve insan haklarına aykırı olarak devlet terörü uyguladığını açıkça göstermiştir. Bu trajik durumu gören ve uzun yıllardan beri süregelen katliam ve sürgünlerin sonlandırılması için uluslararası toplumun harekete geçmesi kaçınılmaz

⁷⁰ Dağ, "Aksa Tufanı ve Yeni Bölgesel Düzen Arayışı".

⁷¹ Yasin Aktay, *Aksa Tufanı Günlüğü* (İstanbul: Kadim Yayın Grubu, 2024).

⁷² Hüseyin Mucuk vd. "El-Aksa Tufanı Operasyonu ve Türkiye'de Kamuoyunun Filistin Algısı", *Fikiryat* 3/2 (2023), 109.

⁷³ Ahmet Emin Dağ, "Aksa Tufanı ve Yeni Bölgesel Düzen Arayışı".

hale gelmiştir. Uluslararası toplumun bu soruna müdahalesi, barışın sağlanması ve insan haklarının korunması açısından da kritik bir rol oynamaktadır.⁷⁴ Diplomatik girişimler, arabuluculuk çabaları ve uluslararası hukukun uygulanması, İsrail-Filistin sorununun çözümünde hayati bir öneme sahiptir.

Sonuç

İsrail-Filistin sorunu, askeri çatışmalar ve toprak taleplerinin ötesinde, derin sosyal, kültürel ve psikolojik dinamiklere sahip bir meseledir. Bu çatışma, iki halk arasında yerleşik olan kimlik, kültür ve tarih anlayışlarının bir yansıması olarak öne çıkmaktadır. Sosyolojik bir perspektiften bakıldığında, bu sorun, tarihsel travmalar, kolektif bellek, kimlik inşası ve güç dinamikleri çerçevesinde derin analizlerle incelenmeyi gerektiren bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsrail, 1948'deki kuruluşu ile birlikte ulusal kimliğin pekiştirilmesi, güvenlik kaygıları ve tarihsel Yahudi travmalarının üstesinden gelme çabası içindedir. Bu bağlamda, Filistin topraklarının işgali, güvenliğin sağlanması için bir araç olarak görülmekte ve bu durum, İsrail toplumunda geniş bir destek bulmaktadır. Ancak, bu yaklaşım, aynı zamanda Filistinlilerin de kendi kimliklerini ve ulusal haklarını savunma kavramları üzerinde derin etkilere neden olmaktadır. Filistinliler, tarihi ve kültürel bağlarının olduğu topraklarda bağımsız bir devlet kurma hakkını savunarak, ulusal kimliklerini pekiştirme çabasına girmektedir. Bu süreç, yalnızca mevcut coğrafi sınırlara dokunmakla kalmaz; aynı zamanda iki halk arasında yaşanmış olan ve hâlâ süregelen sosyo-tarihi travmalarla şekillenen psikolojik duyguları da içermektedir.

Toprak talepleri, sadece fiziki bir mücadele değil, aynı zamanda kimlikler üzerinde bir savaş hâlini almıştır. Filistin halkı, işgal altındaki topraklarda varlığını sürdürme çabasıyla, İsrail bu işgali haklı göstererek kendi ulusal güvenliğini ve kimliğini koruma çabası güttüğünü iddia etmektedir. Her iki taraf da kendi hikâyesinin meşruiyetini savunma çabası içine girmiştir; bu da karşılıklı anlayışın ve uzlaşmanın önünde engelleyici bir unsur olarak durmaktadır.

Güven eksikliği, bu çatışmanın çözüm sürecinde önemli bir engel teşkil etmiştir/etmektedir. Her iki taraf da birbirlerine karşı derin bir güvensizlik beslemekte, bu da barış sürecini daha da karmaşık hale getirmektedir. Güvensizliğin ardında yatan tarihsel travmalar, birbirlerinin hak ve çıkarlarına yönelik duyulan şüpheyle birleşerek, barış için gereken diyalog ve iş birliğini zorlaştırmıştır/zorlaştırmaktadır.

Uluslararası toplumun bu karmaşık sorunların çözülmesindeki rolü ise bu kritik bir öneme sahiptir. Ancak, bu aktörlerin alandaki güç dinamikleri, tarafların uluslararası destek ve meşruiyet arayışlarıyla şekillenmektedir. Bu bağlamda, bölgesel aktörlerin de durumu daha da karmaşık hale getirdiği bir gerçektir. Örneğin, bazı Arap ülkeleri, Filistin davasını kendi ulusal çıkarları doğrultusunda kullanmakta ve bu durum, Filistinlilerin bağımsızlık mücadelesi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır/yaratmaktadır.

⁷⁴ Uluslararası toplumun sorunun çözümünde nasıl etkisiz kaldığına örnek olarak yapılan bir çalışmada 2006-2016 döneminde bazı Avrupa ülkelerinin İsrail'in bölgesel çatışmalarda izlediği yasadışı ve saldırgan politikaları eleştirmesine rağmen, Avrupa Birliği'nin ve İsrail askeri ilişkilerinin bu eleştirilerden ciddi şekilde etkilenmediği görülmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Mohammed Abu Saada-Yıldırım Turan "European-Israeli Military Relations during Israel Regional Wars (2006-2016)" *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7/2 (2020), 209-232.

Netice itibariyle, İsrail-Filistin sorununun çözümü, yalnızca bir siyasi mesele değil; aynı zamanda derin sosyal ve psikolojik dinamiklerin de çözülmesi beklediği bir sorundur. Tarafların birbirlerini anlaması, tarihsel travmalarını tanınması ve kolektif kimlik anlayışlarını gözden geçirmesi, kalıcı bir barış için atılması gereken adımlar arasında yer almaktadır. Bu karmaşık süreçte, uluslararası toplumun aktif ve yapıcı bir rol üstlenmesi, bölgesel aktörlerin de sorunun çözümüne katkı sağlaması büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde, yalnızca toprak üzerinde değil, aynı zamanda kalplerde ve zihinlerde de bir uzlaşma sağlamak mümkün olabilir.

İTHAF

*“Bu makale, İsrail’in Gazze’deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir. İsrail’in iki milyondan fazla Gazzeliyi evlerinden ve topraklarından sürgün etmek istemesi insanlık dışıdır. İsrail’in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırılık içeren tüm işgal ve saldırıları suçtur ve bu nedenle yargılanması gerekmektedir.”*⁷⁵

---

⁷⁵ Bu metnin alındığı makale için bakınız: Yılmaz Arı, “A Crime against Humanity and the Tragedy of Genocide: An Evaluation That Israel Should Be Sued for State Terrorism against Palestinians”, çev. Mustafa Turan, *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/2 (Dec. 2023), 445-465; Çalışmanın Türkçesini okumak için bk: Yılmaz Arı, “Bir İnsanlık Suçu ve Soykırım Trajedisi: İsrail’in Filistinlilere Uyguladığı Devlet Terörü Nedeniyle Yargılanması Gerektiğine Dair Bir Değerlendirme”. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2023), 22-44.

Kaynakça | References

- AA, Anadolu Ajansı. "İkinci İntifada'nın sembol ismi Muhammed Durra'nın öldürülmesinin üzerinden 21 yıl geçti". Erişim 25 Mayıs 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ikinci-intifadanin-sembol-ismi-muhammed-durrarin-oldurulmesinin-uzerinden-21-yil-gecti/2379292>.
- Abu Saada, Mohammed–Turan, Yıldırım. "European-Israeli Military Relations during Israel Regional Wars (2006-2016)" *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7/2 (2020), 209-232. <https://doi.org/10.26513/tocd.735508>
- Akçapa, Mevlüt. "Arap Baharı Öncesi Filistin'in İçsel Dinamikleri Bağlamında Türkiye'nin Filistin Meselesine Yaklaşımı". *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi* 4/1 (Mart 2021), 33-45.
- Aktay, Yasin. *Aksa Tufanı Günlüğü*. İstanbul: Kadim Yayın Grup, 2024.
- Andırırbu, Rüveyda. "Lübnan Hükümeti'nin Güvenlik Sorununa Dönüşen Filistinli ve Suriyeli Mülteciler". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 5/1 (2022), 244-256.
- ANKASAM, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. "BM Güvenlik Konseyi'nin 2334 Sayılı Kararı Nasıl Yorumlanabilir?". Erişim 25 Mayıs 2024.
- Aral, Berdal. "Oslo 'Peace Process' As a Rebuttal of Palestinian Self-Determination". *Ortadoğu Etütleri* 10/1 (2018), 7-26.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: Alfa Yayınları, 2017.
- Arı, Yılmaz. "A Crime Against Humanity and the Tragedy of Genocide: An Evaluation That Israel Should Be Sued for State Terrorism Against Palestinians". çev. Mustafa Turan. *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/2 (Dec. 2023), 445-465. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10429568>
- Arı, Yılmaz. "Bir İnsanlık Suçu ve Soykırım Trajedisi: İsrail'in Filistinlilere Uyguladığı Devlet Terörü Nedeniyle Yargılanması Gerektiğine Dair Bir Değerlendirme". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2023), 22-44. <https://doi.org/10.61216/darulhadisdergisi.1392165>
- Asalya, İslam. *Aksa İntifadası Bir Halk Ayaklanmasının Muhasebesi*. İstanbul: İNSAMER, 2019.
- Ateş, Davut. "Gazze Trajedisi: Sorumluluk ve Kavramların Haklılaştırma İşlevi". *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2009), 61-83
- Ay, Rahim. "İsrail'in Kuruluşunun Teolojik Meşruiyet Sorunu: 1967 Altı Gün Savaşları Bağlamında Bir Soruşturma". *Eskişeyi* 43 (Mart 2021), 351-370.
- Ballı, Abdulvehap–Gökçe, Ali Fuat. "Yahudi Göçleri ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu." *İletişim ve Diplomasi* 5 (2021), 57-80.
- Balpınar, Zafer. *İsrail'in Demir Yumruk Politikası-İki İntifada ve Barış Süreci Bağlamında Bir Analiz*. Ankara: Nobel Yayınevi, 2021.
- Başak, Kemal. "İbrahim Anlaşmaları'nın Ortadoğu Bölgesel Barışına Etkileri". *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 3/2 (2023), 1-17.
- Bauman, Zygmunt. *Auschwitz and Modernity: The Sociological Context of Genocide*. Routledge, 1989.
- Baycar, Hamdullah–Atar, Emrah, "An Analysis of the Impacts of the First Palestinian Uprising (Intifada) on the Israeli Economy". *İncelem* 5/9 (2021), 565-578.
- Çağrı, Erhan. "Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor?". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56/02 (2001), 173-180.
- Çakmak, Diren. *Yakup'tan Binyamin'e: Antik Siyonizm'den Modern Siyonizm'e Antisemitizm*. İstanbul: Libra Yay., 2021.
- Çevik, Savaş Kurtuluş. "Sanatsal İntifada Bir İşgalin Anatomisi/Filistin". *İdil Sanat ve Dil Dergisi* 9/73 (2020), 1363-1378.

- Çorbacı, İsmail. *Siyonizm'in ve Yahudiliğin Gizli Tarihi-Dünya'ya Hakim Olma Planı*. İstanbul: Çınaraltı Yayınları, 2020.
- Dağ, Ahmet Emin. "Aksa Tufanı ve Yeni Bölgesel Düzen Arayışı". *İlke Analiz*. Erişim 26 Mayıs 2024. <https://www.ilkeanaliz.net/2023/11/03/aksa-tufani-ve-yeni-bolgesel-duzen-arayisi/>
- Dutak, Mustafa. *İsrail Devletinin Kuruluşundan Filistin Devletinin Kuruluşuna Kadar Arap Ülkeleri ve İsrail İlişkileri (1948-1988)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Ediz, İsmail. "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi 2 / 2* (Nisan 2016), 141-176.
- Ediz, İsmail. *Balfour Deklerasyonu: Yahudi Devletinin Kökenleri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- El-awaisi, Khalid. "Beytülmakdis'in İşgali ve Bilgi Krizi". *Milel ve Nihal* 16 (2019), 143-174.
- euronews. "1948'de yaşanan Nekbe (Büyük Felaket) nedir, Filistinliler için ne anlama geliyor?". Erişim 25 Mayıs 2024. <https://tr.euronews.com/2024/05/15/1948de-yasanan-nekbe-buyuk-felaket-nedir-filistinliler-icin-ne-anlama-geliyor>
- Gilbert, Martin. *Israel: A History*. HarperCollins, 1997.
- Güngör, Özcan. *İsrail'in Teo-Politikü Vadedilmiş Topraklar*. İstanbul: DBY Yayınları, 2024.
- Hinton, Alexander Laban. *Genocide and Globalization*. Routledge, 2002.
- Özgen, Cenk. "Yom Kippur 2.0: Askeri Düzlemde İsrail-Hamas Savaşı'na Dair İlk Gözlemler". *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 9/2* (2023), 105-124. <https://doi.org/10.46849/guııbd.1401052>
- Özhan, Taha. "Ortadoğuda Yeni Güçler Dengesi ve Nakba". *Eskiye* 9 (Haziran 2008), 36-43.
- Özkoç, Özge. "Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 64/03* (Mart 2009), 167-195. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002117
- Öztürk, Mehmet. "Trump'ın Kudüs Kararının Bir Analizi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 8/4* (2019), 2876-2905. <https://doi.org/10.15869/itobiad.597096>
- Özmen, Seda. *18.Yüzyıl Yahudi Aydınlanma Hareketi Haskala ve Moses Mendelssohn*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2014.
- Karaman, M. Lutfullah "Filistin". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 25 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/filistin>
- Karaman, M. Lutfullah "Siyonizm". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 26 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/filistin>
- Kasalak, Kadir. "İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 25* (2016), 65-78.
- Kaya, Mehmet-Polat, Elif. "Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Diploması Serüveni: Oslo Barış Süreci", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 26* (2023), 226-240. <https://doi.org/10.29029/busbed.1297870>
- Kemiksiz, N. Neşe. "Ürdün-Filistin İlişkilerine Tarihsel Bir Bakış". *The Turkish Yearbook of International Relations 50* (Mart 2021), 181-213.
- Killoğlu, Mehmet Erkan. "1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi". *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi 6/2* (2021), 726-757.
- Killoğlu, Mehmet Erkan. "1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı ve Ortadoğu". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi 3/2* (2022), 129-151.
- Kılıç, Davut. "Ortadoğu'nun Dini Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme". *Fırat İlahiyat Fakültesi Dergisi 13/1* (2008), 65-86.

- Kızıoğlu, Sedat. "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi". *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2012), 35-64.
- Kişi, Erden. "1948'den Bugüne, Tarihi ve Siyasi Yönleri ile "İsrail- Filistin Sorunu". *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 3/1 (2023), 262-274.
- Kitabı Mukaddes*. Korea: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016.
- Kuduoğlu, Alptuğ. "Camp David Sonrası ABD-Mısır Yakınlaşması: Askeri Boyut". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 5/1 (Haziran 2018), 101-137.
- Kudüs Araştırmaları. "Bir Milletlin Sürgünü: Nekbe". (Erişim 25 Mayıs 2024).
<https://kudusarastirmalari.org/bir-milletin-surgunu-nekbe-2/>
- Kurt, Ali Osman. "Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala". *Mil ve Nihal* 7/1 (Mart 2010), 33-59.
- Küçük, Abdurrahman. *Arz-ı Mev'üd*. TDV İslâm Ansiklopedisi, 3. Cilt. İstanbul: 1991, 442-444.
- Mengüaslan, Hikmet. "Yom Kippur'dan İkinci Lübnan Savaşı'na: İsrail'de Devlet-Toplum İlişkisi ve Savaş'a Bakış". *Yeni Fikir Dergisi* 10/21 (Aralık 2018), 102-114.
- Memiş, Ekrem. *İsrail Nereye Koşuyor*. Ankara: Ekin Kitabevi, 2006.
- Mezkit, Mesut. "Siyonizmin Siyon Protokolleri' ile 'Dünya Hakimiyeti' Düşüncesi". *Yeni Fikir Dergisi* 6/13 (December 2014), 69-92.
- Mucuk, Hüseyin. vd. "El-Aksa Tufanı Operasyonu ve Türkiye'de Kamuoyunun Filistin Algısı". *Fikriyat* 3/2 (2023), 101-118. <https://doi.org/10.61960/fikriyat.1402697>
- Pappé, Ilan. *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oneworld Publications, 2006.
- Seyfeli, Canan-Akdemir, Hüseyin. "Hasidik Yahudilikte Vaat Edilmiş Topraklar Fikri: İsrail Karşıtlığı". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2020), 240-262.
- Shamsutdinova, Leysan. *Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Meşruiyet Kazanması Süreci*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- Schneer, Jonathan. *The Balfour Declaration: The Origins of the Arab-Israeli Conflict*. Random House, 2010.
- Süer, Sançar Sefer. "Uluslararası Adalet Divanının İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları Konusundaki Danışma Görüşü". *Yasama Dergisi* 14 (2010), 25-58.
- Şahin, Furkan. *perspektif.eu*. "Antisemitizm". (Erişim 26 Mayıs 2024).
<https://perspektif.eu/2020/07/26/antisemizm-kavraminin-ortaya-cikisi-ve-tarihsel-gelisimi/>
- Tokgöz, Habip. "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm". *Anasay* 1 (2017), 183-195.
- Tekdal Fildiş, Ayşe. "Birleşmiş Milletler'in Taksim Kararı ve İsrail Devleti'nin Yaratılışı". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/1 (Mart 2012), 337-348.
- Türk Dil Kurumu*. Erişim 14 Ocak 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Uludağ, Mehmet Bülent. "Manda Sistemi". *TÜBİTAK Ansiklopedi*. Erişim 25 Mayıs 2024.
https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/manda_sistemi
- Yamaç, Müzehher-Cartmill, Hazel, "The Balfour Declaration". *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 7/13 (2018), 134-143.
- Yazıcı, Elif Miray. "Camp David Antlaşmaları Çerçevesinde Mısır-İsrail İlişkileri ve Günümüze Yansımaları". *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi* 1/1 (2021), 1-19.
- Yıldırım, Yusuf. "İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları". *OPUS International Journal of Society Researches* 18/41 (2021), 3840-3884. DOI: 10.26466/opus.874933